

Redactie-adres: Streekarchief Regio Eindhoven  
Rayondepot Oirschot  
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en informatie: **H. Mijland en J. Suijkerbuijk**  
telefoon 0499 - 575245

Abonnementen, losse nummers:

In 1995 bedraagt de abonnementsprijs f 24,-- per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, na ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Regio Eindhoven te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 6,--.  
Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Regio Eindhven  
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:  
Maras Drukkerij, Oostelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae  
van Jacob van Deventer, uit 1558.

## CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het  
Streekarchief  
Regio Eindhoven

25e jaargang nr. 99

oktober 1995

## INHOUD

		blz.
I.	De Oirschotse kapitteldekens door J. Lijten	163
II.	Driegemeentepunt van Veldhoven door Jacq. F.C.M. Bijnen	183
III.	Kempische curiosa 33 Was de Oirschotse kanunnik George Tulleman een (klein)zoon van Alva? door J. Lijten	189
IV.	Medaille van Onze Lieve Vrouw ter Eik van Meerveldhoven door Jacq. F.C.M. Bijnen	190
V.	Korte levensbeschrijving van Hendrik Hendrik Toirkens te Oirschot (ca. 1585-1660) en zijn familie door J. Toirkens	192

## I. DE OIRSCHOTSE KAPITTELDEKENS

door J. Lijten

Zoals alle zeer oude kapittels stond dat van Oirschot oorspronkelijk onder leiding van een proost. Van deze proosten is er slechts één uit de archieven bekend, en dan nog enkel met zijn voorletter, in het eerste kwart van de dertiende eeuw.<sup>1)</sup> De herinnering aan deze functionaris is nog bewaard in namen als 'let Proostbroek' en 'de Proostbroekweg'.

Bij de grotere stadskapittels zoals die van Luik en Maastricht is de proost in functie gebleven, nadat in die kapittels tevens een deken was aangesteld. De verdeling van taken tussen deze twee functionarissen is daar zo uitgevallen, dat men - globaal gesproken - kan zeggen, dat de proost de bestuurlijke financiële zaken regelde en de deken de geestelijke.

In Oirschot (en ook in Hilvarenbeek en Sint-Oedenrode) is de proost verdwenen en vervangen door de deken, nadat door de hertog d.d. 1282.12.03 het dekenaat was ingesteld en door de bisschop deze instelling d.d. 1283.09.27 en opnieuw d.d. 1289.11.28 was goedgekeurd en bevestigd.<sup>2)</sup> De bedoeling van de hertog met de instelling van het dekenaat was wel om de hoogste bestuurder van het kapittel meer macht en gezag te geven en daardoor de discipline in het kapittel te versterken. Het kapittel heeft dan ook steeds getracht de zeggenschap van de deken zoveel mogelijk in te perken.

De vermoedelijke gang van zaken rond de oprichting en goedkeuring van het dekenaat, de keuze van de eerste deken en het opstellen van de eerste statuten is door ons reeds eerder uiteengezet.<sup>3)</sup> Voor de duidelijkheid volgt een korte samenvatting.

Toen het dekenaat d.d. 1282.12.03 door de hertog was opgericht en d.d. 1283.09.27 door de bisschop goedgekeurd, kwam er verzet van de kant van de andere halfheer, Daniel van Oirschot, die als behorend tot de Kleefse partij politiek op gespannen voet stond met de hertog en die zich als medepatroon van kerk en kapittel gepasseerd voelde. In de daarna ontstane vacature voor het pastoraat droeg hij Theodericus (Dirk) Berthout voor, die door de aartsdiaken werd benoemd. Na de slag bij Woeringen in 1288 kwam er een verzoening tot stand tussen de hertog en de Kleefse partij en stemde Daniel van Oirschot alsnog in met de oprichting van het dekenaat, waarop deze opnieuw door de bisschop d.d. 1289.11.28 werd goedgekeurd.

De keuze van pastoor Dirk Berthout tot deken door het kapittel was een tactische zet tegenover de hertog, die het door hem gewenste dekenaat buiten verwachting snel gerealiseerd zag, tegenover Daniel van Oirschot, die vereerd was dat de door hem voorgedragen pastoor tot deken werd gekozen, en tegenover Dirk Berthout, die zich nu moeilijk autoritair tegenover het kapittel kon opstellen, zodat hij geen bezwaar had tegen de d.d. 1293.11.12 door het kapittel zelf opgestelde statuten.<sup>4)</sup>

N.B. In de lijst van de dekens betekent een ? vOcir een jaartal, dat de persoon in kwestie mogelijk reeds voor dat jaar deken was, een ? na het jaartal, dat hij mogelijk na dat jaar nog deken was.

### 1. Theodericus (Berthout?) ? 1301 ?

Naar aanleiding van de gereconstrueerde samenhang menen wij, dat 'Theodericus decanus ecclesie Oirschottensis', die d.d. 1301.08.30 de verkoop door Daniel van Oirschot van 19 bunder woeste grond onder Oirschot aan de abdij van Tongerlo mede zegelde, niemand anders is dan Dirk Berthout,<sup>5)</sup> die ook de (pasgekozen) deken was, die met het kapittel de statuten van 1293 opstelde.<sup>6)</sup>

### 2. Arnoldus ? tweede kwart veertiende eeuw ?

Deze deken is slechts bekend uit de oorspronkelijke tekst van het jaargetijdenboek, dat kort voor 1400 is samengesteld.<sup>7)</sup> Het meest waarschijnlijk valt zijn functioneren in het tweede kwart van de veertiende eeuw.

### 3. Jan van Hersel ? 1359 ?

In zijn kwaliteit als kapitteldeken is van Jan van Hersel slechts één vermelding bewaard gebleven en wel d.d. 1359.06.10, toen hij een rente kocht uit een beemd onder Spooronk.<sup>8)</sup> Wel is er nog een vermelding van hem, voordat hij deken werd, als kanunnik. In die kwaliteit was hij d.d. 1351.05.27 betrokken bij de vestiging van een rente ten bate van het Sint-Joris-gasthuis.<sup>9)</sup> D.d. 1366.04.11 was hij overleden.<sup>10)</sup>

### 4. Henric Bac Lippenzoon van Hersel ? 1368 - 1382 ?

Ook Henric Bac Lippenzoon van Hersel was reeds kanunnik in Oirschot, voordat hij deken werd. D.d. 1361.04.16 komt hij als zodanig voor bij de verkrijging van een perceel grond onder Kerkhof.I<sup>1)</sup>

Zijn eerst-bekende vermelding als deken toont ook zijn zwakke zijde. D.d. 1368.04.14 verwierf hij een paar erfpachten ten bate van 'de natuurlijke kinderen, die hij had en nog verwekken zou bij Katheryn dochter van Henrick Goeswynzoon'.<sup>12)</sup> Zij zal zijn huishoudster geweest zijn. De in onze ogen uitdagende formulering hoeft niet te betekenen, dat de deken de bedoeling had om bij zijn huishoudster nog meer kinderen te verwekken, maar de middeleeuwse mensen waren wel zo realistisch, dat zij ondanks goede voornemens hun eigen zwakte onderkenden.

Wij speurden deze deken nog d.d. 1370.01.16, toen hij een rente verwierf voor het kapittel,<sup>13)</sup> d.d. 1375.06.13, als getuige bij een schenking aan de Mariakapel<sup>14)</sup> en d.d. 1382.08.30 als belendend perceel van het Proostbroek.<sup>15)</sup> Hij zal in het vroege voorjaar van 1385 of kort daarvoor zijn overleden, want in maart en april 1385 werden meerdere zaken betreffende zijn nalatenschap geregeld.<sup>16)</sup> Daaruit blijkt, dat de deken vijf natuurlijke dochters had: Jutte, gehuwd met Andreas Andreaszoon Raventeers, Lysbeth, gehuwd met Art zoon van Heyn Art Sniders, Aleyt, Katelyn en Marie. Van Marie wordt uitdrukkelijk gezegd, dat zij een dochter was van de deken bij Mette dochter van Danel van der Weechsceyden uit Liempde. Wij veronderstellen daarom, dat de vier andere dochters van zijn eerste huishoudster, Katheryn dochter van Henrick Gocswynzoon, waren en dat deze bij de geboorte van haar vierde dochter is gestorven. Het kind kreeg dan gewoonlijk de naam van de moeder. Mette Danelsdochter van der Weechsceyden zal zijn volgende huishoudster geweest zijn en ook ten opzichte van haar toonde hij zijn zwakte. Zelfkennis is deze deken niet te ontzeggen, maar hoe moest een deken, die zo'n slecht voorbeeld gaf, de discipline in zijn kapittel handhaven. Hij zou

echter niet de enige zijn, aan wie dit verwijt te maken is.

### 5. Jan de Molder vice-deken ? 1388 ?

In de periode 1385 - 1401 vonden we geen deken vermeld. Wel is bekend, dat d.d. 1388.01.10 Jan de Molder als vice-deken optrad bij de goedkeuring door vice-deken en kapittel en Willem van Petershem als (half)heer van Oirschot van een erfpachtcontract gesloten door het Sint-Joris-gasthuis.<sup>17)</sup>

Aangezien een soortgelijke situatie in later tijd ook voorkomt, veronderstellen we, dat het kapittel na het overlijden van deken Henric Bac Lippenzoon van Hersel Jan de Molder tot deken gekozen heeft, maar dat hertogin Johanna hem niet heeft willen benoemen, terwijl het Oirschotse kapittel volgens zijn gewoonte aan zijn keuze vasthield, zodat een patstelling ontstond, waarbij de gekozen maar niet benoemde deken als vice-deken het kapittel bestuurde. Voor het niet-benoemen van Jan de Molder zal hertogin Johanna haar reden gehad hebben. Het dekenaat was immers ingesteld om een betere discipline in het kapittel te handhaven. Na het verre van voorbeeldige leven van de vorige deken zal de discipline van het kapittel op een laag peil gestaan hebben. Jan de Molder zal door de hertogin niet als de geschikte persoon beschouwd zijn om deze discipline op te vijzelen. Hij had immers een natuurlijke zoon, Claes.<sup>18)</sup>

Jan de Molder was een zoon van Henrick Janszoon, de molenaar van Straten.

Wij speurden Jan de Molder als kanunnik d.d. 1387.07.22, toen hij een pacht kocht,<sup>19)</sup> en als getuige in de akten d.d. 1393.06.06,<sup>20)</sup> 1394.05.04<sup>21)</sup> en 1394.09.02.<sup>22)</sup> Wij veronderstellen, dat hij de periode 1385 - 1401 overbrugd heeft als vice-deken.

### 6. Ancelmus van Baest ? 1402 - 1416

In twee akten betreffende de fundatie van kanunnik Joorden Brant van Straten vinden we de oudste vermelding van Ancelmus van Baest. In de eerste d.d. 1401.06.13 wordt hij niet als deken gekwalificeerd,<sup>23)</sup> in de tweede d.d. 1402.06.24 wel.<sup>24)</sup> Het is natuurlijk mogelijk, dat hij in juni 1401 al deken was, maar het lijkt ons waarschijnlijker, dat hij toen als gekozen deken (vice-deken) optrad, maar pas na die datum door de hertogin benoemd is.

Hij is nog bekend, doordat hij d.d. 1414.09.24 en eveneens d.d. 1415.12.25 een vidimus gaf van de akte van uitgifte der gemeynt van Best.<sup>25)</sup>

Verder wordt hij genoemd in de akte betreffende de opheffing van het interdict, dat door hem als 'decanus et investitus' deken en pastoor' onderhouden was na de moord op kanunnik Jan van Wyffliet, d.d. 1416.05.21.<sup>26)</sup>

Hij zal in het najaar van 1416 overleden zijn, want d.d. 1416.11.24 maakte het kapittel een statuut tijdens het openstaan van het dekenaat.<sup>27)</sup>

### 7. Gerardus de Heer 1416 - 1426

Voordat Gerardus de Heer deken werd, is hij te traceren als kanunnik te Oirschot en tevens advocaat aan de bisschoppelijke curie te Luik in de reeds genoemde akte van opheffing van het interdict d.d. 1416.05.21.<sup>28)</sup>

Als deken speurden we hem d.d. 1420.12.10 als getuige bij een uittreksel uit het testament van Lya van Maren,<sup>29)</sup> d.d. 1423.12.10 bij de afwikkeling van de fundatie van Joorden Brant,<sup>30)</sup> d.d. 1424.11.19 als getuige bij de stichting van het

jaargetijde voor Jan van den Doeren van Aarschot<sup>31)</sup> en d.d. 1426.11.06, wanneer hij benoemd wordt tot executeur-testamentair voor dezelfde Jan van den Doeren.<sup>32)</sup>

Hij is de eerste deken, van wie we weten, dat hij een academische titel behaald had n.l. licentiaat in de rechten.<sup>33)</sup>

#### 8. Jan Oem van Bokhoven 1427 - 1444

Reeds voordat hij deken was, speuren we Jan Oem van Bokhoven in zijn kwaliteit van kanunnik als getuige (eerstgenoemd na de deken) bij de stichting van het jaargetijde voor Jan van den Doeren van Aarschot d.d. 1424.11.19<sup>34)</sup> en in kwaliteit van vice-deken als getuige bij een uittreksel uit het testament van Jan van der After d.d. 1426.04.22.<sup>35)</sup> Dit was nog tijdens het functioneren van zijn voorganger. Wij veronderstellen daarom, dat deken Gerardus de Heer toen niet meer goed gezond was en sommige zaken aan de vice-deken heeft overgelaten.

Ook d.d. 1427.04.11 treedt hij nog op als vice-deken bij de verkoop van een pacht namens het kapittel,<sup>36)</sup> maar wanneer hij d.d. 1427.12.11. dezelfde pacht terugontvangt, treedt hij op als deken.<sup>37)</sup>

D.d. 1437.08.14 geeft hij als deken met het kapittel zijn goedkeuring aan de oprichting van het rectoraat van de Odulphus-kerk in Best.<sup>38)</sup>

Hij was reeds in de jaren 1400 - 1405 niet-residerend pastoor van Bergen op Zoom.<sup>39)</sup>

Bij zijn dood in 1444 wordt hij nog als pastoor van Oirschot - en dus kapitteldeken - genoemd.<sup>40)</sup>

#### 9. Franck van Boert 1445 - 1472

Reeds d.d. 1426.10.05 bij de stichting van het Brigida-beneficium in de Mariakerk<sup>41)</sup> en d.d. 1426.11.06 bij het testament van Jan van den Doeren van Aarschot<sup>42)</sup> wordt Franck van Boert genoemd als getuige. Hij is dan nog geen kanunnik maar wel niet-residerend pastoor van Knegsel, welke prebende hij behield tot 1443.<sup>43)</sup> Hij studeerde toen in Leuven, maar zal deze studie niet te zwaar hebben opgenomen, aangezien hij blijkbaar alleen de voorbereidende faculteit der artes heeft afgemaakt. Franck was een zoon van Jordaen van Boert en kleinzoon van Jan van Boirt, die gehuwd was met Marie Vos van Beerze en van wie Frenken zegt, dat hij schepen was in 1416.<sup>44)</sup> Dit moet op een vergissing berusten. Jan was schepen in 1396<sup>45)</sup> en 1399,<sup>46)</sup> maar later niet meer.

Zijn oudst-bekende optreden als deken is de goedkeuring van de rekening van de Tafel van de H.Geest over het jaar 1444/5.<sup>47)</sup> D.d. 1450.02.12 gaf hij als deken zijn instemming met het stichten van de tweede fundatie ter ere van de H.Drievuldigheid door de Bossche kapitteldeken van Oirschotse afkomst, Peter de Crom.<sup>48)</sup> Hij wordt vernoemd als deken in schuldbekentenissen aan het kapittel d.d. 1453.12.18<sup>49)</sup> en d.d. 1460.03.18.<sup>50)</sup>

Op 16 oktober 1464 trad hij op als arbiter bij het zoen-accorde voor de doodslag van Louis Janszoon van Geldrop door Ghysbrecht Wouterszoon van den Dijk.<sup>51)</sup> Drie jaar later was hij zelf partij in een zoen-accorde, toen zijn natuurlijke zoon, Jan Gruters, was gedood door Dieric Goort Blycx.<sup>52)</sup> Omdat deze zoon - tegen de gewoonte ook bij natuurlijke kinderen - niet de naam droeg van zijn vader, veronderstellen we, dat Franck van Boert deze zoon verwekt had in de tijd, dat hij in

Leuven studeerde en alleen in Oirschot op vakantie kwam, die hij op deze manier aangenaam zal hebben besteed. Deze zoon zal opgegroeid zijn bij zijn moeder, ook uit een vooraanstaande Oirschotse familie en aan haar zijn naam ontleend hebben, terwijl in Oirschot iedereen wel wist, wie zijn vader was.

Naast deze had hij nog een natuurlijke zoon, die zowel de voor- als de achternaam van zijn vader droeg, verwekt bij zijn huishoudster, Elisabeth dochter van Willem die Ryck, ook Rykers genoemd.<sup>53)</sup> In 1473 zal Franck jr. nog minderjarig en ziekelijk geweest zijn. In 1484 werd hij ook 'Franck Deekens' genoemd.<sup>54)</sup>

D.d. 1471.02.17 kocht deken Franck van Boert een jaarpacht voor het Sint-Joris-gasthuis.<sup>55)</sup> Dit is zijn laatst-bekende optreden. Hij zal gestorven zijn in 1472, want d.d. 1472.11.26 stelde het kapittel statuten op tijdens de vacatie van het dekenaat.<sup>56)</sup>

#### 10. Willem (Henrikszoon) Aarts van Leende 1473 - 1502

Als kanunnik had Willem Aarts van Leende de statuten van 1472 ondertekend, die waren opgesteld om het Bestse streven naar een eigen parochie in te tomen en het gezag van de deken in deze zaak in te perken. Als deken kon hij moeilijk van deze lijn afwijken, hetgeen zou leiden tot onaangename verwickelingen.

Van 1462 - 1470 en in 1474 vinden we Willem Aarts vermeld als rector van het altaar van Maria en Catharina in Leende.<sup>57)</sup>

In 1464 werd hij ook rector van het Maria-altaar in Bakel, in welke kwaliteit hij genoemd wordt van 1469 - 1478.<sup>58)</sup>

Ook was hij tijdens zijn dekenschap stadhouder voor Brabant en Zeeland van de lenen van de abdij van Echternach.<sup>59)</sup>

In de Oirschotse schepenprotocollen komen tientallen particuliere transacties van hem voor. Interessant is misschien, dat hij d.d. 1496.04.08 van het dorpsbestuur verlof kreeg om een scheidingshek te plaatsen op de grens van zijn erf met grond van het corpus.<sup>60)</sup>

Als deken was hij d.d. 1476.09.02 overman hij het sluiten van een zoen-accorde voor de doodslag van Jan van Geldrop door de gebroeders Jacop en Acrt zonen van Jacop van den Doeren, waar zowel slachtoffer als daders behoorden tot vooraanstaande Oirschotse families.<sup>61)</sup> Ook was hij d.d. 1488.11.24 arbiter in een zoen-accorde in een civiele zaak<sup>62)</sup> en d.d. 1489.09.08 overman in een dergelijke zaak.<sup>63)</sup>

Tijdens zijn dekenschap, dat viel in de glorie tijd van Brabants gouden eeuw, werden meerdere belangrijke fundaties gesticht: d.d. 1484.05.20 het officie van het hoogaltaar door kanunnik Jordanus van Geldrop,<sup>64)</sup> d.d. 1486.01.03 het beneficium van Sint Sebastiaan door Jacobus Dormalen,<sup>65)</sup> d.d. 1486.03.14 het beneficium van Sint Eligius, Crispinus en Crispinianus door Philippus de Mesmeker,<sup>66)</sup> d.d. 1490.01.23 de Sint Barbara-beneficium door Daniel van der Ameyden,<sup>67)</sup> d.d. 1491.02.23 het beneficium van Sint Petrus op het altaar van Sint Joris door kanunnik Henrick Vos<sup>68)</sup> en rond 1500 het beneficium van O.L.Vrouw der tweede fundatie door Mechtildis weduwe van Hendrik van Dricmylen en de dekens der broederschap van O.L.Vrouw.<sup>69)</sup> Zelf stichtte de deken hij testament het beneficium van Sint Willibrord, dat door zijn executeurs-testamentair gerealiseerd werd d.d. 1504.08.23.<sup>70)</sup>

In 1494 was deken Willem Aarts betrokken bij de aanstelling van een nieuwe

waard van het Sint-Joris-gasthuis.<sup>71)</sup>

De door het kapittel gestijfde starre houding van deken Willem Aarts tegenover het alleszins redelijke streven van Best naar een eigen parochie en daarmee samenhangend tegenover de oprichting van de Cantorij heeft veel ongenoegen veroorzaakt.

Na de dood van deken Franck van Boert blokkeerde het kapittel in de statuten van 1472 de poging van Best om uit te groeien tot een zelfstandige parochie.<sup>72)</sup> De Keulse kanunnik van Bestse afkomst, Engelbert van de Spijker, heeft getracht de impasse te doorbreken. Uit zijn testament d.d. 1490.03.06 blijkt, dat hij een speciale bedoeling had met zijn bezit 'in het bisdom Luik', maar dat er in Oirschot nog niets geregeld was. Bij zijn bezoeken in de zomers van 1490 en 1491 heeft hij blijkbaar ook geen afdoende resultaat bereikt, zodat in de codicillen van 1491 en 1492 de kwestie Best (en de Cantorij) slechts summier wordt aangeraakt en wordt overgelaten aan zijn neef en executeur-testamentair, Beertram van de Spijker, die uitvoerige mondelinge instructies had ontvangen. Bij de aanbidding en opening van het testament van Engelbert van de Spijker kwam de uitgebreide Bestse delegatie niet verder dan het deurmatje van de deken, die zich zo halsstarrig toonde, dat Best zich uiteindelijk tot de bisschop wendde, die een rector benoemde. Daarop trok een overvalcommando onder aanvoering van de deken zelf naar Best, waar met verwonding van de koster documenten en misbenodigdheden werden weggehaald om de kerkelijke diensten onmogelijk te maken. De officiaal van Luik kondigde het interdict af over Oirschot en dagvaardde de schuldigen d.d. 1497.09.07 voor zijn rechtbank in Diest. Het vonnis, dat daar werd uitgesproken, is ons niet bekend, maar moet een zware slag betekend hebben voor deken Willem Aarts.

Deken Willem Aarts had een natuurlijke zoon, Wouter,<sup>73)</sup> die soms ook 'Wouter 's Dekens' genoemd wordt.<sup>74)</sup>

De deken is gestorven tussen 1502.03.15<sup>75)</sup> en 1503.09.05.<sup>76)</sup>

### 11. Willem van den Boogaard 1503 - 1532

Het door Frenken vermelde geschil van 1505 betreffende deken Willem van den Boogaard<sup>77)</sup> zal zeker niet gegaan zijn over diens keuze of aanstelling, maar vermoedelijk enkel over het voldoen van diens receptie-jura en de gebruikelijke maaltijd. Immers d.d. 1503.12.14 en 1503.12.31 treedt hij reeds als deken op namens het kapittel<sup>78)</sup> en d.d. 1503.08.13 was hij als deken arbiter bij het zoen-acckoord voor de moord op Jan natuurlijke zoon van kanunnik Wencelijn van Petershem door Wouter natuurlijke zoon van de priester Jan Bacx.<sup>79)</sup>

Ofschoon Frenken suggereert, dat van den Boogaard pas d.d. 1506.04.17 als deken is erkend,<sup>80)</sup> vermeldt hij eveneens, dat Willem van den Boogaard d.d. 1505.12.01 als deken met het kapittel protesteerde tegen het aanmatigend optreden van de jonge, nog niet geëmancipeerde kanunnik, Herman Cleynael.<sup>81)</sup>

D.d. 1508.07.02 trad deken van den Boogaard op als bestuurder van het Amelryck-Boot-gasthuis,<sup>82)</sup> d.d. 1512.05.23 benoemde hij met het kapittel een nieuwe rentmeester<sup>83)</sup> en d.d. 1527.01.25 was hij arbiter bij een zoen-acckoord voor toegebrachte verwonding.<sup>84)</sup>

Eind 1531 ontstond er een kwestie tussen deken Willem van den Boogaard en het kapittel doordat de deken d.d. 1531.11.12 mr. Jan Baelious benoemde tot roedra-

ger, terwijl door het kapittel Danel van Petershem als zodanig werd benoemd.<sup>85)</sup> De kwestie kwam pas eind 1532 tot een geforceerde oplossing, doordat Willem van den Boogaard als deken aftrad. D.d. 1532.11.02 vonden we hem voor de laatste maal als deken vermeld,<sup>86)</sup> terwijl hij d.d. 1533.01.15 als kanunnik en gewezen-deken genoemd wordt.<sup>87)</sup> Als zodanig komt hij nog voor in 1533 en 1534 het laatst d.d. 1534.09.11.<sup>88)</sup>

### 12. Mr. Jacop Philipszoon van Geldrop 1533 - 1556

Reeds d.d. 1519.05.02 bleek mr. Jacop van Geldrop, priester en kanunnik, in Oirschot te wonen in een eigen huis.<sup>89)</sup> D.d. 1526.03.09 was hij arbiter bij het zoen-acckoord voor doodslag van Adriaen Goyartzoon van den Hoeve] door Bernard van den Weyer<sup>90)</sup> en d.d. 1527.05.28 in een zoen-acckoord in een civiele zaak.<sup>91)</sup>

Als deken en pastoor wordt hij de eerste keer genoemd d.d. 1533.02.26.<sup>92)</sup> Ook als deken was hij d.d. 1535.01.15 arbiter bij een zoen-acckoord in een civiele zaak.<sup>93)</sup>

In april 1535 trad hij op als deken bij de benoeming van kerkmeesters<sup>94)</sup> en blijkt hij een oom te zijn van Dirck Sweerts, die gehuwd was met Josina van der Ameyden.<sup>95)</sup> In juli en augustus 1540 trad hij op als bestuurder van het Amelryck-Boot-gasthuis.<sup>96)</sup>

Volgens zijn grafscript in Bloys zou hij gestorven zijn d.d. 1550.08.23.<sup>97)</sup> Dit is pertinent onjuist, want d.d. 1550.08.28<sup>98)</sup> 1551.03.03<sup>99)</sup> en 1552.08.22<sup>100)</sup> trad hij in levende lijve op voor de Oirschotse schepensbank. De grafsteen zal zo zeer afgesleten zijn, dat de 6 voor een 0 werd aangezien, zodat de datum van zijn overlijden 1556.08.23 moet zijn. Pas d.d. 1557.04.12 werd een voogd benoemd voor zijn nog minderjarige natuurlijke dochter, Marie.<sup>101)</sup> Naast Marie had hij nog een natuurlijke dochter, Jenneke, beide bij zijn huishoudster, Cathelyn Hendrick Jacobsdochter van Strijp.<sup>102)</sup> Jenneke trouwde met mr. Fasteraet (roepnaam van Silvester) Lintermans, de grondlegger van de Oirschotse medische school, die in 1582 reeds was overleden.<sup>103)</sup> Marie trouwde met Corstiaen Corstiaenszoon van der Ameyden en was dus een tante van de bekende Oirschotse musicus in Rome, Christiaan van der Ameyden.<sup>104)</sup>

Deken Jacop van Geldrop wordt gewoonlijk 'meester' genoemd; waar hij gestudeerd heeft, is ons echter niet bekend. Vermoedelijk heeft ook hij enkel de voorbereidende faculteit der artes afgemaakt.

### 13. Mr. Jan Janszoon Goossens 1557 - 1561

Mr. Jan Goossens, licentiaet in de godtheyt<sup>105)</sup>, was een zoon van Jan Goossens en Mechteld Jansdochter van Collenberch.<sup>106)</sup> Hij had zijn studie gemaakt in Leuven.<sup>107)</sup>

D.d. 1557.05.22 kocht hij als kanunnik het huis van de overleden deken, Jacop Philipsen van Geldrop, die hij kort nadien als deken zou opvolgen.<sup>108)</sup>

Hij wordt de eerste maal als deken vermeld d.d. 1557.12.14, toen hij met zijn broers en zusters de nalatenschap van zijn ouders deelde, waartoe o.a. de Collenbergse hoeve onder Liempde behoorde.<sup>109)</sup> Ook een boerderij onder Straten bleek aan de familie te behoren.<sup>110)</sup>

Deken Goossens moet een grote autoriteit gehad hebben onder zijn medekanunniken, aangezien hij pas kanunnik en vrij jong geweest zal zijn, terwijl degene die

hem later als deken zou opvolgen, reeds meer dan dertig jaar kanunnik was in Oirschot.

Wij speurden deken Jan Goossens d.d. 1559.09.19 als bestuurder van het Amelryck-Boot-gasthuis<sup>110)</sup> en d.d. 1561.04.26 als executeur-testamentair van pastoor Ard Beckers van Dommelen.<sup>111)</sup> Hij is jong overleden d.d. 1561.08.06 volgens zijn grafscript,<sup>112)</sup> hetgeen bevestigd wordt, doordat d.d. 1561.08.14 zijn erfgenamen vermeld worden als belendend perceel.<sup>113)</sup>

#### 14. Jan van der Hagen ? 1566 - 1571

Als kanunnik is Jan van der Hagen reeds in Oirschot gevestigd in 1523 en kocht hij op 27 februari van dat jaar een huis.<sup>114)</sup> Naast de vele particuliere transacties, die van hem geboekstaafd zijn, zien we hem d.d. 1534.03.13 optreden voor de Mariakapel en het Catharina-altaar.<sup>115)</sup> In de zomer van 1540 is hij als een der oudste kanunniken bestuurder van het Amelryck-Boot-gasthuis.<sup>116)</sup>

D.d. 1546.11.02 was hij executeur van het testament van Hildegard Jansdochter van Diest<sup>117)</sup> en in 1547 van het testament van kanunnik Jan Pyerna.<sup>118)</sup> D.d. 1553.12.09 blijkt hij provisor te zijn van de Mariakapel.<sup>119)</sup>

Hoewel wij hem d.d. 1566.01.18 voor het eerst als deken vermeld vonden,<sup>120)</sup> is het niet uit te sluiten, dat hij reeds in of kort na 1561 tot deken gekozen en benoemd is. In een exploot van de executeur-ordinaris van de Raad van Brabant van 1566 wordt hij 'heer en meester' genoemd.<sup>121)</sup> Van een universitaire studie is ons echter niets bekend en in de Oirschotse bronnen wordt hij ook niet als 'meester' betiteld.

Bij de visitatie door bisschop Sonnius op 3 mei 1569 gaf hij als deken met het kapittel een schriftelijke verklaring.<sup>122)</sup>

In 1570 nam hij als deken met kanunnik Aert van Breugel deel aan de provinciale synode van Mechelen.<sup>123)</sup>

Toen hij d.d. 1571.09.04 overleed, benoemde koning Philips II geen ander in zijn vacante plaats als kanunnik, omdat hij deze prebende wilde reserveren als aanvulling voor het ontoereikende inkomen van een nieuwe deken.<sup>124)</sup>

#### Langdurige impasse 1571 - 1609

Koning Philips II had de bedoeling om aan de te benoemen deken een tweede prebende toe te kennen, omdat de inkomsten van de prebenden en vooral van het pastoraat in de onrustige tijden erg waren teruggelopen, zodat het inkomen van de deken voor zijn vele verplichtingen ontoereikend was. De kanunniken kozen echter een deken, die de koning niet geschikt achtte en die hij niet wilde benoemen, zodat de vrijgekomen prebende gereserveerd bleef. Wie de kanunniken gekozen hebben, is ons niet met zekerheid bekend. Juist uit deze tijd is weinig archief bewaard. Behalve de deken, die nu overleden was, waren er in 1569 bij de visitatie door bisschop Sonnius slechts drie residerende kanunniken: de scholaster, Gisbertus van der Hert, Jaspas Vos en Laurentius Roose. Omdat Jaspas Vos in 1590 als vice-deken voorkomt, kunnen we niet anders veronderstellen dan dat hij de gekozen was. Tegen hem gold het levensgrote bezwaar, dat hij geen priester was maar slechts subdiaken.<sup>125)</sup>

Volgens gebruik hield het Oirschotse kapittel voet bij stuk en ook koning Philips II weigerde de prebende te vergeven.

Nadat deze prebende van de overleden deken, Jan van der Hagen, 10 jaar had opengestaan, werd ze in 1581 door de vicaris-generaal van Mechelen iure devolutionis toegekend aan mr. Peter van de Schoot.<sup>126)</sup> Niet alleen was hier sprake van gebrek aan overleg en samenwerking tussen geestelijke en wereldlijke overheid, maar bovendien was de keuze niet erg gelukkig.

De situatie dat er geen deken was, werkte de verslapping van de discipline in de hand, zodat zelfs de kanunniken onderling gingen overleggen, hoe daaraan een eind gemaakt kon worden. In 1590 was er blijkbaar overleg in het kapittel, waarbij naar voren kwam, dat het inkomen van de deken verhoogd diende te worden. In eerste instantie overwoog men twee mogelijkheden: 1. de deken zou een extra toelage krijgen uit de inkomsten van het kapittel; 2. de deken zou als pastoor de novale tienden krijgen. In beide gevallen hield dit een vermindering in van de inkomsten van alle kanunniken. Daar waren zij echter op tegen. Daarom werd als derde mogelijkheid geopperd, dat de deken een extra kanunniksprebende zou krijgen, zodat er één kanunniksprebende minder zou zijn en de deken een dubbel kanunniksinkomen zou hebben. Hierbij deden zich weer twee mogelijkheden voor: 1. de patroons zouden in de toekomst slechts 10 prebenden te vergeven hebben; 2. de hertog, die de deken benoemde, zou hem na zijn benoeming de eerstvolgende, door hem te vergeven prebende, toekennen. De meningen hierover waren blijkbaar verdeeld.<sup>127)</sup>

Aan de hand van de zeer schaarse archiefgegevens kwamen we tot het volgende overzicht van de vice-dekens die in deze tijd het kapittel bestuurd hebben.

#### 15. Jaspas Vos vice-deken ? 1590 ?

Bij de visitatie door bisschop Masius van 16 - 18 september 1608 wordt Jaspas Vos 'senior canonicus' en 'subdiaconus' genoemd. Hij is dan 42 jaar residerend kanunnik.<sup>128)</sup> Hij was dus vanaf 1566 in functie.

Bij de visitatie door bisschop Zoes op 14 juli 1615 is Jaspas Vos 48 jaar kanunnik en 74 jaar oud.<sup>129)</sup> Hij zou dus, als de cijfers allemaal exact zijn, tussen 14 juli en 16 september 1566, 26 jaar oud, als kanunnik in functie getreden zijn.

De oudst-bekende vermelding van Jaspas Vos is bij de visitatie in 1569 door bisschop Sonnius.<sup>130)</sup> Dat wij hem zo weinig speurden in het schepenprotocol - voor 1581 helemaal niet - kan verklaard worden doordat hij aanvankelijk bij zijn ouders thuis en later, mogelijk met een zuster, in het ouderlijk huis is blijven wonen.

Dat hij vice-deken geweest is, weten we alleen uit een verklaring, die hij in 1590 in die kwaliteit aflegde.<sup>131)</sup> Ofschoon gegevens ontbreken, veronderstellen we, dat hij in 1571 na het overlijden van deken van der Hagen gekozen is maar door de koning niet benoemd tot deken.

Dat hij de waardigheid van vice-deken heeft neergelegd, weten we ook enkel uit het feit, dat er tijdens zijn leven andere vice-dekens geweest zijn, zoals uit het vervolg zal blijken.

Hij zal gestorven zijn in 1617, want in dat jaar wordt door de aartshertogen Judocus Boekaert, pastoor van Scherpenheuvel, in zijn plaats tot kanunnik benoemd.<sup>32)</sup>

### 16. Laurentius Roose vice-deken ? 1606

Ook kanunnik Laurentius Roose wordt de eerste keer vermeld bij de visitatie in 1569 door bisschop Sonnius.<sup>133)</sup> Daar hij na Jaspar Vos genoemd wordt, zal hij na deze (1566) in functie getreden zijn. Wij speurden hem bij enkele particuliere transacties in het schepenprotocol van 1573 tot 1593 en als aanwezig in 1593 op het Caecilia-feest.<sup>134)</sup>

Dat hij vice-deken geweest is, weten we slechts uit een paar vermeldingen van 1606 en later.<sup>135)</sup> Ook in de stukken betreffende het door hem gestichte gasthuis wordt hij vice-deken genoemd.<sup>136)</sup>

Hij is gestorven in 1606, want nog in dat jaar wordt door de aartshertogen Jan van de Rijt als kanunnik in zijn plaats benoemd.<sup>137)</sup>

### 17. Jan Daems van Nuenen vice-deken 1606 - 1609

Vanaf 1593 was Jan Daems van Nuenen residerend kanunnik in Oirschot, zoals op te maken is uit zijn verklaring bij de visitatie door bisschop Masius in 1608, dat hij toen 15 jaar resideerde.<sup>138)</sup>

In 1605 deed hij een belangrijke schenking voor de bouw van de kapel van de H. Eik, nadat hij op voorspraak van Maria genezen was van een geheugenstoornis.<sup>139)</sup>

Hij was scholaster en werd na de dood van Laurentius Roose d.d. 1606.04.21 tot vice-deken gekozen.<sup>140)</sup>

D.d. 1609.05.12 was hij, scholaster en vice-deken, als vertegenwoordiger van het kapittel in 's-Hertogenbosch, waar hem door bisschop Masius diens beslissing naar aanleiding van zijn visitatie werd overhandigd.<sup>141)</sup>

Na de keuze en benoeming van deken Jan van den Hove zal Jan Daems wel vice-deken gebleven zijn, maar was hij niet meer de hoogste bestuurder van het kapittel.

Jan Daems, wonend op huize Groenberg, stichtte bij testament d.d. 1613.08.26 en codicil d.d. 1614.06.21 het naar hem genoemde gasthuis en stierf in 1614.<sup>142)</sup>

### 18. Jan van den Hove deken 1609 - 1615

Jan van den Hove werd kanunnik in Oirschot d.d. 1586.08.09 door ruil met Louis Manissier, alias Ludovicus Sexagius.<sup>143)</sup>

Als resultaat van zijn visitatie in 1608 beval bisschop Masius d.d. 1609.03.16 aan het kapittel om een deken te kiezen en deze 25 mud rogge extra uit de kapittelinkomsten toe te kennen.<sup>144)</sup> De kanunniken kozen de 78-jarige Jan van den Hove als deken, die ook door de aartshertogen benoemd werd.<sup>145)</sup> Keuze en benoeming zullen vóór 1609.05.12 zijn gerealiseerd, want bisschop Masius richtte zijn schrijven van die dag aan 'deken en kapitter'.<sup>146)</sup> Het kapittel traineerde echter met het toekennen van de 25 mud uit de kapittelinkomsten, zodat Jan van den Hove zijn ambt in feite nooit aanvaard heeft en het kapittel als een stuurloos schip laveerde.<sup>147)</sup>

Bij de visitatie door bisschop Zoes d.d. 1615.07.14 bood de 84-jarige, ziekelijke en dementerende deken dan ook zijn ontslag aan, wat door de bisschop aanvaard werd.<sup>148)</sup>

Oud-deken Jan van den Hove is in 1620 gestorven.<sup>149)</sup>

### 19. Wouter van Cuyck vice-deken 1615 - 1616

Wouter van Cuyck, geboren ca. 1552, was een zoon van Gregoris Wouterszoon van Cuyck en Anna natuurlijke dochter van de priester Joost Beelaerts. Zijn vader stierf, toen Wouter nog jong was, en tot voogden over de kinderen werden benoemd secretaris Roeland van der Ameyden en Adam Aertzoon van Loon.<sup>150)</sup>

Hij was vanaf ca. 1598 residerend kanunnik. In 1604 kreeg hij het beneficie van het Sint-Odulphus-altaar in de kerk van Best.<sup>151)</sup> In 1605 legde hij namens het kapittel een verklaring af betreffende de kerk van Wintelre.<sup>152)</sup>

Bij de visitatie door bisschop Zoes in 1615 na het ontslag van deken Jan van den Hove werd d.d. 1615.07.14 Wouter van Cuyck door het kapittel met instemming van de bisschop tot vice-deken gekozen.<sup>153)</sup> Hij was toen 63 jaar oud en sinds 16 jaar residerend kanunnik, wonend in huize Diest.<sup>154)</sup>

Het was klaarblijkelijk de bedoeling van de bisschop, dat Wouter van Cuyck als overgangsfiguur zou optreden, totdat op aandringen van de bisschop door de hertog een deken benoemd zou worden, die de hervormingen, zoals bedoeld door het concilie van Trente, zou doorvoeren.

Nadat deze benoemd was, trad Wouter van Cuyck in 1626 nog op als een der oudste kanunniken met George Tulleman als bestuurder van het Amelryck-Boot-gasthuis.<sup>155)</sup>

Onder de twee volgende dekens zou hij nog herhaaldelijk bij hun afwezigheid als vice-deken het kapittel leiden. In 1634 is hij gestorven.<sup>156)</sup>

### 20. Frederik Havens 1616 - 1625

In 1616 werd ten langen laatste de bedoeling van de Bossche bisschop, om in Oirschot een kapitteldeken te krijgen, die de Trentse hervorming zou doorvoeren, gerealiseerd door de benoeming van de Leuenaar Frederik Havens.<sup>157)</sup> Er was echter nog niets geregeld betreffende het ontoereikende inkomen van de deken. Deken Havens kwam resideren in Oirschot,<sup>158)</sup> maar toen de regeling van zijn inkomen niet vlotte, kreeg hij van de bisschop verlof om voorlopig niet te resideren.<sup>159)</sup> Het uitblijven van een regeling en het niet-resideren van Havens heeft jaren geduurd, zodat zijn benoeming in feite haar effect miste. D.d. 1621.01.02 werd door het kapittel geconstateerd, dat deken Havens in 1616 zijn residentie wel begonnen was maar niet had doorgezet, en werd hij door het kapittel 'foraneus' 'niet-residerend' verklaard, zodat hij slechts de helft van zijn prebende zou krijgen.<sup>160)</sup> Op een of andere, ons onbekende, manier schijnt deze verklaring tot een oplossing geleid te hebben, want vanaf het winterkapittel van 1621 wordt deken Havens regelmatig als in Oirschot residerend vermeld.<sup>161)</sup> D.d. 1623.12.01 kreeg de aanwezige deken verlof van het kapittel, om twee maanden afwezig te zijn.<sup>162)</sup> Mogelijk heeft hij in deze tijd zijn vertrek naar Leuven voorbereid. In 1624 en ook bij het zomerkapittel d.d. 1625.05.14 was hij nog in Oirschot,<sup>163)</sup> maar in augustus ruidde hij van functie met Adriaen Baeckx van Baerlandt en werd hij president van het collegium trilingue in Leuven, waar hij in 1648 als protonotarius apostolicus stierf.<sup>164)</sup>

### 21. Adriaen Baeckx van Baerlandt 1625 - 1650

Geboren te Mechelen in 1574 werd Adriaen Baeckx van Baerlandt in 1606 benoemd tot president van het collegium trilingue (drietalig college: Latijn, Grieks

en Hebreuws) te Leuven om dit vervallen instituut weer van de grond af op te bouwen. In 1609 werd de leerstoel Grieks en in 1612 de leerstoel Hebreuws weer bezet. De gebouwen werden hersteld. Van februari tot augustus 1619 was Baeckx rector van de universiteit.<sup>165)</sup>

Hij was een man van groot gezag, toen hij in augustus 1625 de functie van kapitteldeken van Oirschot aanvaardde. Dit is te proeven uit de betiteling die hem wordt gegeven in de notulen van de kapittelvergaderingen.<sup>166)</sup>

D.d. 1626.02.06 werd door de hertog aan de deken een tweede prebende toegekend - zoals door de paus reeds in 1620 goedgevonden - vrijgekomen door het overlijden van kanunnik Volcardus Reys.<sup>167)</sup>

In de eerste jaren heeft deken Baeckx geresideerd en zijn aandacht besteed aan het goed functioneren van het kapittel.<sup>168)</sup> Wel was er in 1628 een kwestie tussen de deken en het kapittel over het betalen van jura voor zijn aanstelling, maar deze was spoedig opgelost, toen werd aangetoond, dat deze jura reeds betaald waren.<sup>169)</sup>

Ook tijdens de belegering en de val van 's-Hertogenbosch schijnen er geen grote moeilijkheden geweest te zijn. In de jaren 1631 - 1633 hebben de Staten generaal echter getracht om de reformatie in te voeren in de Meierij en de uitoefening van de katholieke godsdienst onmogelijk te maken. In de notulen van het kapittel is d.d. 1631.12.01, 1632.12.01 en 1633.01.08 sprake van onmogelijkheid van diensten in de kerk.<sup>170)</sup> In die tijd was deken Baeckx afwezig. In april en mei 1631 werd hij door het kapittel 'foraneus' niet-residerend' verklaard, omdat hij 4 maanden afwezig was in strijd met de statuten.<sup>171)</sup> Tot maart 1634 is hij afwezig gebleven.<sup>172)</sup> Intussen was in 1633 onder militair escorte een predikant geïnstalleerd in Oirschot, die echter geen Oirschotse toehoorders kreeg.<sup>173)</sup> In een processtuk uit 1651 blijkt, dat deken Baeckx gevlucht is geweest naar het klooster van Peer.<sup>174)</sup> Wij vermoeden, dat dit slaat op deze jaren.

Bij het zomerkapittel d.d. 1634.05.14 was deken Baeckx weer in Oirschot. Hij werd toen weer als residerend geaccepteerd, zonder dat dit een precedent zou mogen zijn.<sup>175)</sup> In oktober 1634 na de dood van vice-deken Wouter van Cuyck werd door het kapittel bepaald, dat de documenten van het kapittel, die tijdelijk in diens huis waren ondergebracht, weer in het kapittelarchief moesten worden geborgen. In diezelfde maand weigerden deken en kapittel te reageren op het bevel van de Staten generaal, om een derde deel van de kapittelinkomsten af te dragen voor salarissen van de predikanten. In maart 1635 bepaalden deken en kapittel, dat er geen kerkelijke diensten meer mochten worden gehouden in particuliere huizen. De diensten in de kerk werden weer geregeld en er werd een inventaris opgemaakt van de bezittingen van kerk en kapittel.<sup>176)</sup>

Bij het zomerkapittel d.d. 1636.05.14 bleek deken Baeckx samen met kanunnik Tulleman gevangen te zitten in 's-Hertogenbosch. Na hun vrijlating besloten de kanunniken op 23 december 1636 om Oirschot te verlaten vanwege de retorie.<sup>177)</sup>

Uit de schaarse notities van de kapittelnotaris zullen we moeten besluiten, dat de kanunniken tussen 1636 en 1649 niet metterwoon in Oirschot hebben verbleven. In de jaren 1639 en 1640 werden door de kapittelnotaris, die daartoe blijkbaar gemachtigd was, enkele nieuwe kanunniken als residerend geïntroduceerd, zonder dat er andere kanunniken bij aanwezig waren.<sup>178)</sup>

In 1645 is blijkbaar een kapittelvergadering gehouden in Brussel, waarvan de

besluiten - vermoedelijk vanwege te weinig aanwezigen - het jaar daarop in de kapittelvergadering d.d. 1646.05.14 te Turnhout ongeldig werden verklaard.<sup>179)</sup> Daar werd ook pastoor van der Veecken in zijn functie gehandhaafd voor het leven en besloten in 1647 het zomerkapittel weer te houden in Turnhout. Notulen daarvan ontbreken echter.

Na de vrede van Munster in 1648 konden de kanunniken niets anders doen dan zich neerleggen bij de naasting van het kapittel door de Staten generaal. Zij konden toen weer in Oirschot verblijven, mits zij zich onthielden van alle openbare godsdienstuitoefening. D.d. 1649.03.18 waren deken en kapittel vergaderd in Oirschot, waar zij kanunnik Simon van den Broeck en rentmeester Daniel de Hoppenbrouwer afvaardigden naar Den Haag om de naasting van het kapittel met de Staten generaal te regelen,<sup>180)</sup> ofschoon het wel duidelijk was, dat er niets te onderhandelen viel en er slechts een dictaat opgelegd zou worden. Op de vergadering d.d. 1650.05.24 werd besloten, dat na het eventueel overlijden van de deken het kapittelarchief moest worden overgebracht naar het huis van Silvester Lintermans.<sup>181)</sup>

Deken Baeckx stierf kort daarna op 24 juli 1650 en werd in Postel begraven.<sup>182)</sup>

### De usurpatoren

In de akte van naasting van het kapittel van 1649 was bepaald, dat de oudste kanunnik, die gestudeerd had of studeerde, deken zou worden.<sup>183)</sup> Reeds het jaar daarop bewezen de Staten generaal, dat deze akte slechts een doekje voor het bloeden was ter camouflage van hun absolute willekeur. Na het overlijden van deken Adriaen Baeckx van Baerlandt benoemden de Staten niet de gereformeerde Jan van der Wijcke, die in 1649 kanunnik was geworden, maar de minderjarige Eustachius, zoon van hun medelid Cornelis van Bronckhorst, tot kanunnik en deken.

Aan deze usurpatoren hebben wij in ons artikel van vorig nummer uitgebreid aandacht besteed,<sup>184)</sup> zodat we hier zullen volstaan met een summiere vermelding van de gegevens betreffende hun persoon.

### 22. Eustachius van Bronckhorst 1650 - 1697

D.d. 1650.07.29 werd door de Staten generaal deze minderjarige zoon van hun lid, Cornelis van Bronckhorst, tot kanunnik en deken benoemd, terwijl zijn vader gemachtigd werd, om tijdens diens minderjarigheid zijn zoon te vervangen, waarna de vader d.d. 1651.06.03 in naam van zijn zoon als deken geïntroduceerd werd.<sup>185)</sup> Aangezien de deken ongeveer 600 gulden per jaar kreeg, heeft deze persoon in de 47 jaar dat hij dit inkomen opstreek, in onze waarde omgerekend een douceurtje van ongeveer 3 miljoen getoucheerd.

### 23. Jacob Dirk Sweerts de Landas 1697 - 1758

Naar het voorbeeld van de Staten generaal in 1650 meende Marten Christiaan Sweerts de Landas het zich wel te kunnen veroorloven, om zijn vijfjarige zoon, Jacob Dirk, na het overlijden van Eustachius van Bronckhorst d.d. 1697.04.10 tot kanunnik en deken te benoemen, waarvoor de Staten generaal d.d. 1697.04.30 hun goedkeuring gaven.<sup>186)</sup>



Deze benoeming, die evenals die van 1650, totaal in strijd was met de akte van naasting van 1649, wekte algemeen verzet onder de kanunniken, vooral van de zijde van de Oirschotse secretaris en vice-deken, Peter van Andel, die reeds meer dan 40 jaar kanunnik was, en van Gaspar Copes, die na hem als vice-deken in aanmerking zou komen, maar ook van de familieleden van Marten Christiaan Sweerts de Landas.

De gezamenlijke kanunniken hebben Peter van Andel wel als deken betiteld, maar noch deze betiteling noch het eenstemmige protest der kanunniken heeft iets uitgemaakt, zodat Jacob Dirk Sweerts de Landas 60 jaar het riant dekensinkomen als bijverdienste heeft opgestreken.

Bovendien werd hij na het overlijden van zijn vader ook nog patroon van het kapittel, in welke kwaliteit hij in 1737 zijn 7 jaar oude jongste zoon tot kanunnik benoemde.<sup>187)</sup> De oudste kon als toekomstig patroon wel voor zichzelf zorgen.

#### 24. Lodewijk Jan Baptist Sweerts de Landas 1758 - 1809

Deze oudste zoon van Jacob Dirk wist inderdaad goed voor zichzelf te zorgen. Patroon geworden benoemde hij aanstonds zichzelf tot kanunnik en wist te bewerkstelligen, dat de Staten generaal niet alleen deze benoeming goedkeurden, maar hem bovendien tot deken benoemden,<sup>188)</sup> zodat hij 50 jaar dit extra-inkomen heeft genoten.

Als patroon benoemde hij in 1766 zijn minderjarige zoon, Jacob Dirk II, en in 1797 zijn minderjarige kleinzoon, Jacob Lodewijk Jan Baptist, tot kanunnik.<sup>189)</sup>

#### 25. Pieter Bouwens 1809 - 1811

Na het overlijden van Lodewijk Jan Baptist Sweerts de Landas benoemde de weduwe van Pieter Bouwens sr. haar zoon, eveneens Pieter genaamd, tot deken, welke benoeming door de minister van Binnenlandse zaken werd goedgekeurd.<sup>190)</sup>

Als wij de stijl van de aantekening van deze benoeming vergelijken met die van voorgaande, zouden we kunnen concluderen, dat men voelde aankomen, dat er (door Napoleon) spoedig een streep gezet zou worden onder dit particulier profiteren.

#### Nabeschouwing

Aangaande de usurpatoren hebben wij in ons artikel over de patroons van het Oirschotse kapittel reeds een beoordeling gegeven. Wij beperken ons daarom hier tot die dekens die werkelijk als kapitteldekens of vice-kapitteldekens, anders dan tijdens de normale vacature, hebben gefungeerd.

Het Oirschotse kapittel heeft vanaf de instelling van het dekenaat getracht, in consequentie van de stichtingsakte, om de keuze van de deken in eigen hand te houden en hield daaraan vast, ook als er een patstelling ontstond, doordat de hertog weigerde de gekozen kandidaat te benoemen. Dit in tegenstelling tot de kapittels van Hilvarenbeek en Sint-Oedenrode, waar men zich meestal neerlegde bij de benoeming van een deken door de hertog, zodat daar dikwijls niet-residerende dekens fungeerden, waardoor de hertogen de bedoeling bij het stichten van het dekenaat krachteloos maakten.

Van veruit de meeste Oirschotse kapitteldekens konden we aantonen, dat zij voor

hun keuze reeds kanunnik van het Oirschotse kapittel waren. De Oirschotse kanunniken kozen bij voorkeur een deken, van wie ze zo weinig mogelijk moeilijkheden verwachtten: iemand die zelf boter op het hoofd had (nrs. 4, 5, 9, 10, 12), iemand van wie men vanwege zijn hoge leeftijd geen krachtig bestuur meer kon verwachten. (nrs. 14, 15, 18) Soms werd de te kiezen deken gebonden door statuten die tijdens vacatie van het dekenaat waren opgesteld. (1416, 1472) Concluderend kunnen we zeggen, dat de instelling van het dekenaat niet het effect heeft gehad, dat de hertog beoogde.

De hervormingsmaatregelen van het concilie van Trente werden door de kanunniken van het begin af stelselmatig gesaboteerd. De bisschoppen die deze hervormingen moesten doorvoeren, hadden geen afdoende macht en waren te veel afhankelijk van de medewerking van het wereldlijk gezag. Bovendien stonden ze zelf niet voldoende los van de misbruiken die gesaneerd moesten worden.

Zelfs de twee laatste kapitteldekens die uiteindelijk door samenwerking van geestelijk en wereldlijk gezag benoemd werden (20 en 21) konden weinig bereiken, doordat de voorwaarden voor een krachtig functioneren niet toereikend waren, terwijl ook de politieke omstandigheden in hun nadeel werkten.

De laatste tijd is er nogal wat aandacht besteed aan de celibaatsbeleving van de priesters in de veertiende tot zeventiende eeuw. Wij dienen daarbij te bedenken, dat de celibaatsbeleving absoluut aan onze waarneming ontsnapt. Zelfs de overtreding van het celibaat is historisch oncontroleerbaar. Practisch de enig controleerbare celibaatsovertreding is het verwekken van kinderen.

Van 18 kapitteldekens of vice-kapitteldekens, die het kapittel anders dan tijdens een normale vacature bestuurd hebben, menen we over voldoende gegevens te kunnen beschikken, om te kunnen oordelen, of ze al dan niet natuurlijke kinderen verwekt hebben. Van deze 18 hebben 5 kinderen verwekt. Daarbij dienen we te bedenken, dat het na het concilie van Trente, ondanks de sabotage door de kanunniken, vrijwel ondenkbaar was, dat een kanunnik die kinderen had, tot deken verkozen werd.

Beperken we ons tot de tijd vóór het concilie van Trente, dan is ons bekend, dat van de 9 dekens of vice-dekens, over wie we voldoende gegevens menen te hebben, er 5 kinderen hadden.

Wat de twee dekens van de 'Leuvense hervorming' betreft, menen we, dat deken Havens zich op de situatie van Oirschot verkeken had, en dat deken Baecx in de uitzonderlijk moeilijke omstandigheden voldoende soepelheid miste.

Het functioneren van een kapittel is alleen te begrijpen tegen de achtergrond van de middeleeuwse driedeling: de burgers die werken, de adel die vecht en de geestelijkheid die bidt.

In deze optiek is het Oirschotse kapittel met zijn vele geestelijken en fundaties een indrukwekkend bid-instituut geweest.

Dat dit instituut niet volmaakt was, werd in die tijd gemakkelijker geaccepteerd dan in de onze.

## NOTEN

- 1) 'G. prepositus de Orscot' treedt op in een verklaring over het patronaatsrecht van de kerk van Hoogeloon: A.A.T., ch. nr. 55; H.P.H. Camps ed., *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312 I*, 1, 's-Gravenhage 1979, nr. 136.
- 2) A.M. Frenken, *Documenten betreffende de kapitels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot*, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 207 e.v.; Camps, *Oorkondenboek*, nrs. 392, 396 en 440.
- 3) J. Lijten, 'De Oirschotse kapittelstatuten tot 1500', in *Campinia* jrg. 17 (1987), blz. 5 - 30, met name blz. 11 - 14.
- 4) Frenken, *Documenten*, blz. 247; Camps, *Oorkondenboek*, nr. 501.
- 5) Camps, *Oorkondenboek*, nr. 621.
- 6) Zie noot 4.
- 7) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 387, fol. 35.
- 8) " " " " 84.
- 9) Oirschots schepenprotocol van 1499, fol. XXIVbis<sup>vo</sup>. 1535, fol. XLI.
- 10) Archief abdij Postel, charters Oirschot 7.
- 11) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 362, R. nr. 44.
- 12) " " " " " " R. nrs. 52 en 53.
- 13) " " " " " " 160, R. nr. 59.
- 14) " " " " " " 398, R. nr. 73.
- 15) Oirschots schepenprotocol van 1623, blz. 315 in een inliggende akte d.d. 1618.12.15.
- 16) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 362, R. nrs. 94, 95 en 96.
- 17) Afschrift in R.v.D.v.B., blz. 75 - 78.
- 18) In het Oirschots schepenprotocol van 1467, fol. 24<sup>o</sup>; 1482, fol. 26v<sup>o</sup>; 1497, fol. II<sup>vo</sup> is sprake van een Gielis Andries Claes heren Jans Smollers zoen, een achterkleinzoon dus van de vice-deken.
- 19) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 365, R. nr. 104.
- 20) " " " " " " 72, R. nr. 141.
- 21) " " " " " " 141, R. nr. 147.
- 22) " " " " " " 72, R. nr. 150.
- 23) " " " " " " 323, R. nr. 200.
- 24) " " " " " " , R. nr. 202.
- 25) " , Archief Raad van Brabant, inv. nr. 323 en O.A.A.O., vrl. inv. nr. 7751, stuk nr. 1.
- 26) Parochie-archief Oirschot, ch. 1416.05.21.
- 27) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 8, R. nr. 246; Frenken, *Documenten*, blz. 249.
- 28) '... unacum magistro Gerardo de Heer, in curia nostra Leodiensi advocato ac canonico prebendato ecclesie predicte ...': zie noot 26.
- 29) Arch. Tafel v.d. H. Geest Oirschot, ch. 1420.12.10.
- 30) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 323, R. nr. 280.
- 31) " " " " " " 117, R. nr. 282.
- 32) " " " " " " 75, R. nr. 289.
- 33) Zie noot 30.
- 34) Zie noot 31.
- 35) A.T.H.G.Oirschot, ch. 1426.04.22.
- 36) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 117, R. nr. 290.
- 37) " " " " " " R. nr. 292.
- 38) " " " " " " 271, R. nr. 324; Frenken, *Documenten*, blz. 234.
- 39) Juten, *Concilium de Beke*, blz. 29.
- 40) " " " " " " 213.
- 41) Frenken, *Documenten*, blz. 233.

- 42) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 75, R. nr. 289.
- 43) Juten, *Concilium de Beke*, blz. 53.
- 44) A.M. Frenken, *Genealogieën van eenige aan elkaar verwante Meierijsche geslachten*, 's-Hertogenbosch 1918, blz. 52.
- 45) A.T.H.G.Oirschot, ch. 1396.02.20; 1396.02.28; 1396.05.13.
- 46) Oirschots schepenprotocol van 1481, fol. 5.
- 47) A.T.H.G.Oirschot, vrl. inv. nr. 50.
- 48) Frenken, *Documenten*, blz. 182.
- 49) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 143, R. nr. 409.
- 50) " " " " " " 122, R. nr. 426.
- 51) J. Lijten, 'Oirschotse zoen-accorden. A. Zoenen wegens doodslag', in *Campinia* jrg. 12 (1982), zoen nr. 1, blz. 66.
- 52) Lijten, *Zoen-accorden*, *Campinia* jrg. 12 (1981), blz. 72.
- 53) Oirschots schepenprotocol van 1473, fol. 26; 1481, fol. 25v<sup>o</sup>; 1512B, fol. XIV.
- 54) Oirschots schepenprotocol van 1484, fol. 11.
- 55) " " " " " " 1471, fol. 14v<sup>o</sup>.
- 56) Frenken, *Documenten*, blz. 255.
- 57) Bannenberg, Frenken, Hens ed., *De oude dekenaten I*, blz. 203.
- 58) Bannenberg, *Oude dekenaten I*, blz. 158.
- 59) Oirschots schepenprotocol van 1488, blz. 265; 1489, fol. XXXVII<sup>vo</sup>; Privé-archief deken W. Aarts, ch. 1496.10.26.
- 60) Oirschots schepenprotocol van 1496, fol. XII.
- 61) Lijten, *Zoen-accorden*, *Campinia* jrg. 12 (1982), blz. 103.
- 62) Oirschots schepenprotocol van 1488, fol. 27<sup>o</sup>.
- 63) " " " " " " 1489, fol. XXXVIII<sup>vo</sup>.
- 64) Frenken, *Documenten*, blz. 239.
- 65) " " " " " " 242.
- 66) " " " " " " 245.
- 67) " " " " " " 185.
- 68) " " " " " " 187.
- 69) " " " " " " 188.
- 70) " " " " " " 189.
- 71) Oirschots schepenprotocol van 1494, fol. VIII.
- 72) Het volgende is een beknopte samenvatting van de kwestie tussen het kapittel en Best, zoals die gedocumenteerd is in de volgende publicaties van mijn hand: 'Deken van Oirschot overvalt kerk van Best', in *Campinia* jrg. 11 (1981), blz. 33 - 42; 'Een parochie in wording. Best 1437 - 1553', in *De comme geopend*, Eindhoven 1983, blz. 34 - 59; 'De stichting van de Oirschotse cantorij', in *Campinia* jrg. 24 (1994), blz. 3 - 17.
- 73) Oirschots schepenprotocol van 1509A, fol. XL.
- 74) " " " " " " 1509B, fol. XIX.
- 75) " " " " " " 1502, fol. XVv<sup>o</sup>.
- 76) " " " " " " 1503, fol. XXXVIII.
- 77) Frenken, *Documenten*, blz. 169.
- 78) Oirschots schepenprotocol van 1503, fol. LII e.v.
- 79) Lijten, *Zoen-accorden nr 17*, *Campinia* jrg. 12 (1982), blz. 169 - 174.
- 80) Frenken, *Documenten*, blz. 170.
- 81) " " " " " " 174.
- 82) Oirschots schepenprotocol van 1508A, fol. XXIV<sup>vo</sup>.
- 83) " " " " " " 1512B, fol. IX.
- 84) " " " " " " 1527, fol. XCV.

- 85) Oirschots schepenprotocol van 1531, fol. XC".  
 86) " " " 1532, fol.  
 87) " " " 1533, fol. Vw.  
 88) " " " 1534, fol. LXXXII.  
 89) " " " 1519, fol. VIII.  
 90) Lijten, *Zoen-accorden, Campinia* jrg. 13 (1983), blz. 140.  
 91) Oirschots schepenprotocol van 1527, fol. LXVI.  
 92) " " " 1533, fol. XXIX.  
 93) " " " 1535, fol. XLIC.  
 94) " " " 1535, fol. XLV.  
 95) " " " 1535, fol. XLVII; Frenken, *Genealogieën*, blz. 6.  
 96) Oirschots schepenprotocol van 1540, fol. LXXXII en LXXXIX.  
 97) P.C. Bloys van Treslong Prins, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der provincie Noord-Brabant II*, Utrecht 1924, blz. 111.  
 98) Oirschots schepenprotocol van 1550, fol. LIX<sup>10</sup>.  
 99) " " " 1551, fol. XXI".  
 100) " ~~" " " 1552, fol. LXXXV.~~  
 101) " ~~" " " 1557, fol. XLV.~~  
 102) " " " 1557, fol. LXXXIII.  
 103) " ~~" " " 1582, fol. 356.~~  
 104) " ~~" " " 1566, fol. 42'; 1585, 119.~~  
 105) " " " 1557, fol. XCVIII".  
 106) I. Bots, I. Matthey, M. Meyer, *Noord-Brabantse studenten 1550 - 1750*, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland XLIV, Tilburg 1979, nr. 1753, waar de gegevens van twee naamgenoten vermengd zijn; M. Verweij, 'Oirschot en de Leuvense universiteit', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 158 - 189, nr. 62.  
 107) Oirschots schepenprotocol van 1557, fol. LXX".  
 108) " " " 1557, fol.  
 109) " " " 1558, fol. LXIV.  
 110) " " " 1559, fol. LI.  
 111) " " " 1561, fol. LXVIII".  
 112) Bloys, *Gedenkwaardigheden II*, blz. 108.  
 113) Oirschots schepenprotocol van 1561, fol. XCI".  
 114) " " " 1523, fol. XXXVI.  
 115) " ~~" " " 1534, fol. XLI.~~  
 116) " " " 1540, fol. LXXXII en LXXXIX".  
 117) " " " 1546, fol. XLIV".  
 118) " " " 1547, fol. LXXX1".  
 119) " " " 1553, fol. XCVI.  
 120) " " " 1566, fol. 46<sup>o</sup>.  
 121) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 384.  
 122) Frenken, *Documenten*, blz. 261.  
 123) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 23.  
 124) S.A.M. VII, blz. 1 - 4.  
 125) Frenken, *Documenten*, blz. 263.  
 126) S.A.M. VII, blz. 1 - 4.  
 127) S.A.M. II, blz. 139 - 146.  
 128) Frenken, *Documenten*, blz. 263.  
 129) " " " 269.  
 130) " " " 261.  
 131) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 54.

- 132) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 39.  
 133) Frenken, *Documenten*, blz. 261.  
 134) Oirschots schepenprotocol van 1573, fol. 59; 1593, fol. LXXIVE" en Fvo.  
 135) R.A.N.B., A.K.O., inv. nrs. 61, 77, 78.  
 136) Frenken, *Documenten*, blz. 265.  
 137) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 38.  
 138) Frenken, *Documenten*, blz. 264.  
 139) M. Verweij, 'De Diva virgo Oirschottana van Petrus Vladeraccus', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 218.  
 140) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 18.  
 141) Frenken, *Documenten*, blz. 269. De uitleg van Frenken (blz. 198) dat Jan Daems daar met 'vice-deken Jaspar de Vos' aanwezig was, berust op een foutieve interpretatie van de tekst: 'Actum Buscoduci hac duodecima maii 1609 et dno. scholastico et vicedecano Oirschotanis, tamquam capituli commissario, presentibus Rev. dominis dno. decano et officiali, a Reverendissimo Domino traditum.' De s achter Oirschotani moet een (begrijpelijke) vergissing zijn van de transcribent, daar uit de zin als geheel duidelijk blijkt, dat er slechts één afgevaardigde van het kapittel aanwezig was.  
 142) Archief fundatie Jan Daems, vrl. inv. nr. 5810.  
 R.A.N.B., A.K.O., inv. nrs. 393 en 394.  
 143) Frenken, *Documenten*, blz. 274, noot 8; S.A.M.VII, blz. 5.  
 144) " ~~" " " 171 en 198.~~  
 145) " ~~" " " 171.~~  
 146) " ~~" " " 268.~~  
 147) " ~~" " " 171.~~  
 148) " " " 270.  
 149) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 41.  
 150) R.A. Oirschot, voogdij dossier kinderen Gregoris Woutersz. van Cuyck 1563 - 1565.  
 151) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 273.  
 152) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 285.  
 153) Frenken, *Documenten*, blz. 172; R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 55.  
 154) Frenken, *Documenten*, blz. 270.  
 155) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 389.  
 156) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 101.  
 157) Frenken, *Documenten*, blz. 172 en 199.  
 158) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 66.  
 159) Frenken, *Documenten*, blz. 172.  
 160) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 66.  
 161) " " " " " 68 - 71.  
 162) " " " " " 72.  
 163) " ~~" " " " 73 e.v.~~  
 164) Verweij, *Oirschot en de Leuvense universiteit*, blz. 165.  
 165) Zie noot 164.  
 166) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 76: '... clarissimo domino decano Adrian() Baecx, iuris utriusque doctore  
 167) Frenken, *Documenten*, blz. 172; R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 42.  
 168) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 76 - 88 passim.  
 169) " " " " " 83.  
 170) " " " " " 92 - 95.  
 171) " ~~" " " " 90 e.v.~~  
 172) " ~~" " " " 90 - 98 passim.~~  
 173) J. Lijten, 'De installatie van de eerste predikant in Oirschot', in *Oog op Oirschot*, Oirschot 1991, blz. 233 - 235.

- 174) R.A.O., dossier Convent van Peer contra executeurs van deken Baeckx van Baerlandt 1651.  
 175) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 101.  
 176) " " " " " 101 - 103.  
 177) " " " " " 105.  
 178) " " " " " 105.  
 179) " " " " " 105 e.v.  
 180) " " " " " 107.  
 181) " " " " " 109.  
 182) L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's -He rtogenbosch* V, Sint-Michielsgestel 1876, blz. 370.  
 183) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 6, fol. 95 - 97".  
 184) J. Lijten, *'De patroons van het Oirschotse kapittel'*, in het vorige nummer van *Campinia*, blz. 116 - 139, m.n.126 - 130.  
 185) R.A.N.B., A.K.O., inv. nr. 3, blz. 110.  
 186) " " " " " " 208 - 223.  
 187) " " " " " " 4, fol. 85" e.v.  
 188) " " " " " " 190" e.v.  
 189) " " " " " " 208" en 5, fol. 43.  
 190) " " " " " " 5, fol. 99.



\*\*\* 75 jaar Veldhoven

1921/1996 \*\*\*

## II. DRIEGEMEENTENPUNT VAN VELDHOVEN

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Op 1 mei 1996 is het 75 jaar geleden dat de huidige gemeente Veldhoven bij wet tot stand kwam. 1 Mei 1921 werden de tot dan zelfstandige gemeenten Veldhoven-Meerveldhoven, Oerle en Zeelst verenigd. De alzo nieuw ontstane gemeente kreeg de naam Veldhoven. De drie vroegere gemeenten grensden zodanig aaneen dat de nieuwe gemeente een compact grondgebied vormde. Vrij centraal binnen Veldhoven ligt een punt waar de grenzen van de voormalige drie gemeenten elkaar raken. Dit gezamenlijke oude grenspunt noemen we in het hiernavolgende het 'Driegemeentenpunt van Veldhoven'.

### Kadastrale ligging van het Driegemeentenpunt

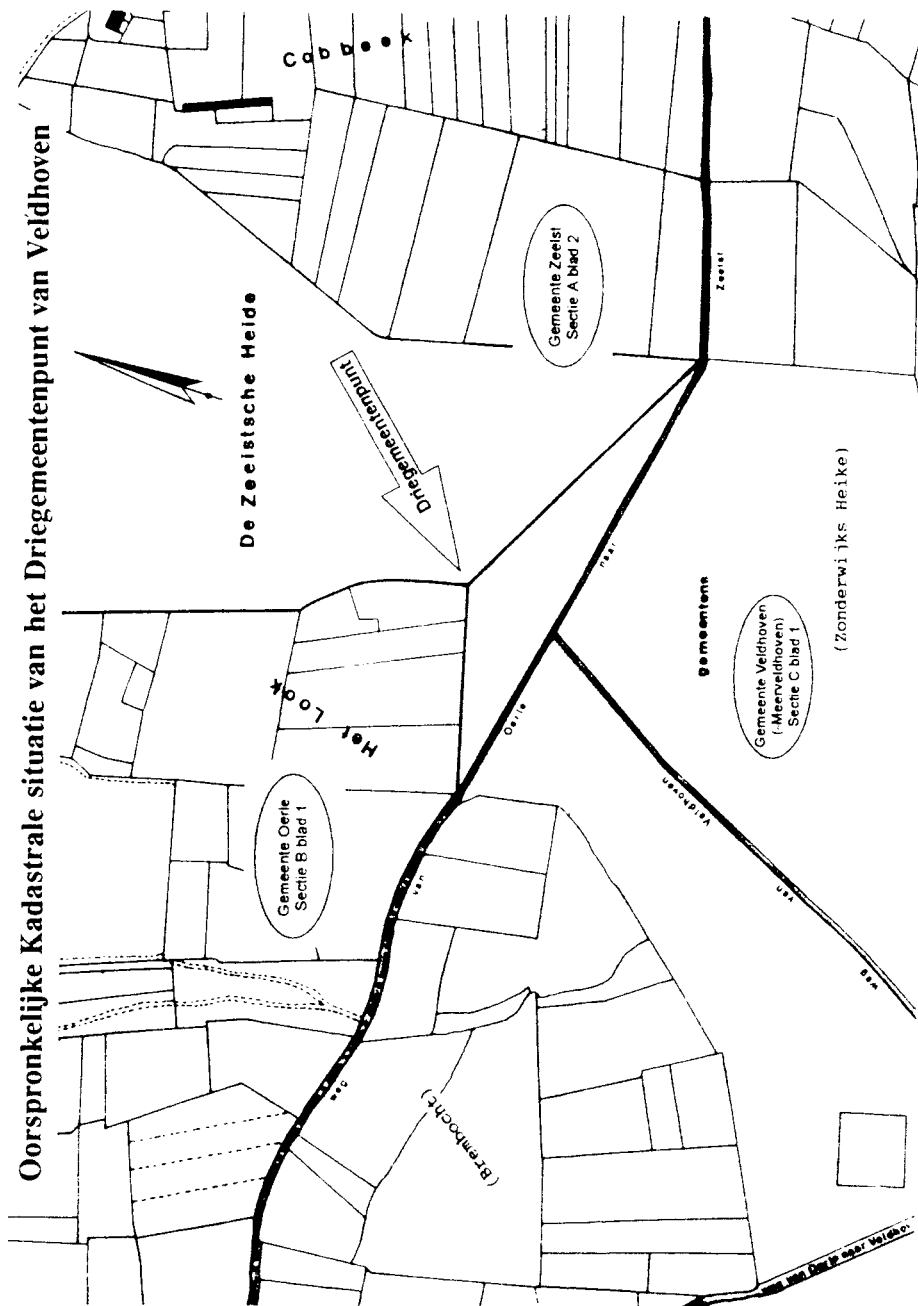
Ons huidige kadaster is van Franse oorsprong. Het stamt uit de tijd die wij de Franse Revolutie noemen (1789-1793). Uit deze revolutie vloeide ook voort de inlijving, op 1 januari 1811, van de Zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk. Hierdoor werden bij ons de Franse wetten, waaronder die betreffende het kadaster, van toepassing. Onder de grote wetgevende en bestuurlijke veranderingen behoorde ook de indeling van het gebied in gemeenten. Het kadaster had de opdracht van elke gemeente een perceelsgewijs opgemaakte kaart te vervaardigen. Dit hield onder meer in het opmeten van iedere gemeente in al haar onderdelen. Allereerst moesten de grenzen van de afzonderlijke gemeenten, de zogenaamde delimitatie, worden vastgesteld.

Deze vaststelling van de gemeentegrenzen, die meestal berustte op oude vaak door overlevering bekend zijnde dorpsgrenzen, gebeurde voor de drie gemeenten die nu Veldhoven uitmaken in 1826.

In een proces-verbaal van gemeentegrensbepaling werden door de besturen van aan elkaar grenzende gemeenten de onderlinge grenzen vastgelegd.<sup>1)</sup> Waarna de eigenlijke kadastrale meting van een gemeente kon beginnen.

Het verbaal voor de grens van Oerle met Veldhoven, opgemaakt 24 april 1826, vermeld met betrekking tot het betreffende 'Driegemeentenpunt': *....tot aan de groote heerbaan van Oerle op Zeelst en welke heerbaan na(ar) het oosten de scheiding zal blijven uitmaken tot aan dat punt alwaar zij door een scheidpaal geteekend is .....* Het verbaal van Veldhoven met Oerle, is van gelijke datum en tekst. Het proces-verbaal van Oerle met Zeelst, evenals dat van Zeelst met Oerle, d.d. 13 april 1826 is in zeer algemene zin opgesteld, zonder gespecificeerde omschrijvingen. En de verbalen van Zeelst met Veldhoven en Veldhoven versus Zeelst, van 21 augustus 1826, geven over dit punt ook geen omschrijving.

Hoewel drie gemeenten bemoeienis hadden met het betreffende raakpunt, was er klaarblijkelijk hij de aanwijzing hiervan een vanzelfsprekende eenstemmigheid.



Afbeelding 1.

Kadastrale situatie van de samengestelde minuutplans rond het raakpunt van de gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven-Meerveldhoven. Oorspronkelijke situatie uit 1832.

### Minuutplan

Nu de gemeentegrenzen vastlagen kon de landmeter aan de slag om alle percelen op te meten en in kaart te brengen (minuutplans). Bekijken we nu de kadastrale minuutplans van elk van de drie gemeenten en leggen we die aaneen dan ontstaat een overzicht van de perceelsindeling. De situatie van de percelen rond het te lokaliseren Driegemeentenpunt is weergegeven op afbeelding 1 en 2.

### Tegenwoordige situatie

Bij de samenvoeging van 1921 bedroeg het inwonertal van de nieuwe gemeente Veldhoven 4.736 personen. In 1951 was het 10.900.

Na 1951 komt in Veldhoven een grootschalige nieuwbouw van woningen op gang. Veldhoven gaat naar een periode waarin het de snelst groeiende gemeente van Nederland zou worden. Eerst komen er plannen om de oude dorpskernen uit de breiden. Maar in 1952 wordt al begonnen aan de uitvoering van een plan dat een gehele nieuwe wijk omvatte: d'Ekker. Daarna volgen de wijken Zonderwijk (1962), 't Look (1970), Cobbeek (1973), Heikant enzoverder.

Onze belangstelling gaat uit naar de ontwikkeling van de nieuwbouwwijk 't Look. Deze wijk is gebouwd op het grondgebied waar het bewuste 'Driegemeentenpunt' ligt.

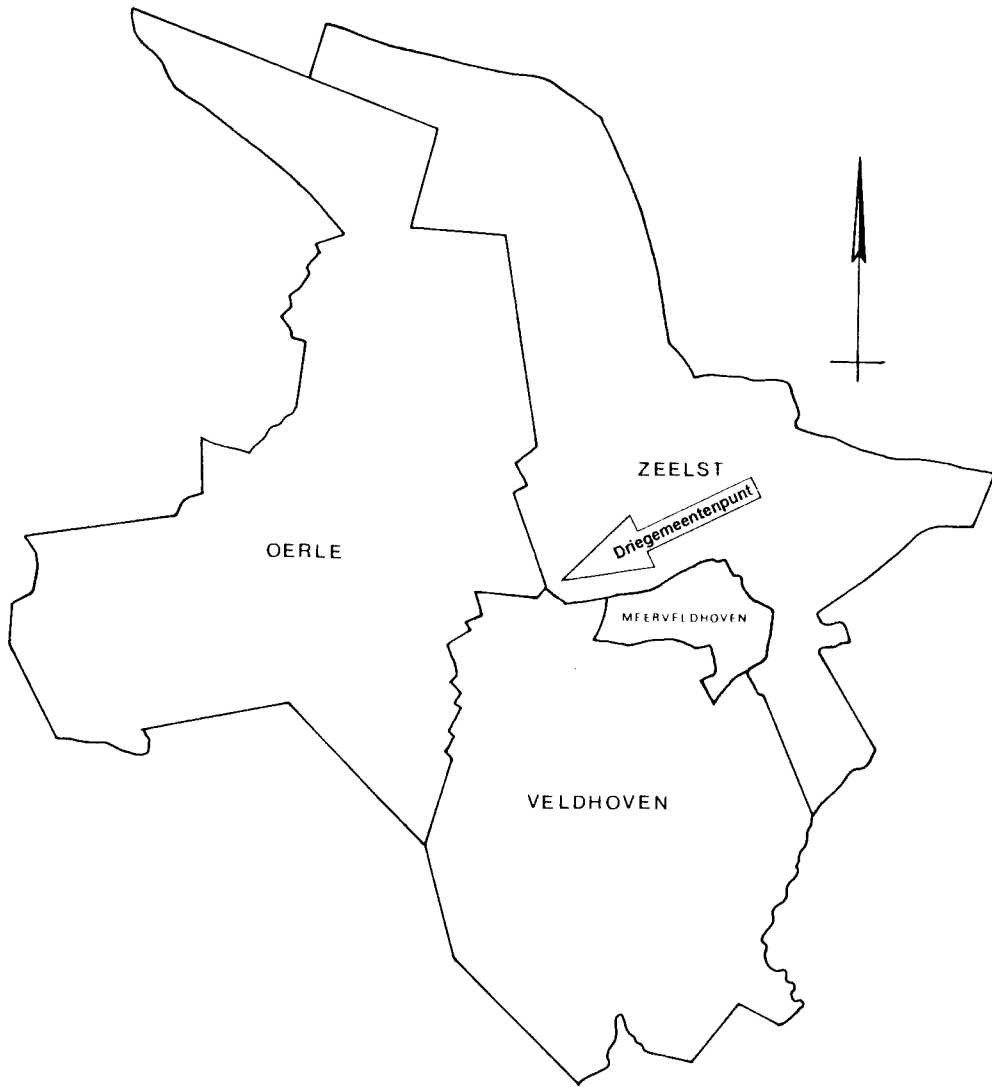
Met het in uitvoering brengen van het bestemmingsplan 't Look verdwenen in het landschap de oude perceelsgrenzen. Een projectie van het kadastrale minuutplan op de situatie van het bestemmingsplan geeft de ligging van het Driegemeentenpunt ten opzichte van de huidige bebouwing weer.<sup>2)</sup> (Zie afbeelding 3.) Hieruit blijkt, dat het betreffende punt ligt aan De Bleker, een zijstraat van de Ambachtslaan, zuidelijk van huisnummer 6. Ter hoogte van het bewuste punt, loopt een bewonerspad, dat aan de straatzijde is afgezet met een betonnen zuiltje. Dichtbij dit zuiltje ligt het gezamenlijk punt van de drie oude Veldhovense gemeenten. (Zie foto.)

Nu het in mei aanstaande 75 jaar geleden is, dat de drie gemeenten werden verenigd tot de gemeente Veldhoven, lijkt het zinvol aan die gebeurtenis van toen enige aandacht te schenken. De Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven probeert, in het kader van het 75-jarig bestaan, dit oude gezamenlijke kadastrale grenspunt een symboolfunctie te geven van vruchtbaar bestuurlijk samengaan van de drie voormalige gemeenten. Het plan is om op deze plek in de stoeptegels een bronzen plaquette te leggen, die het exacte punt aangeeft en waarbij aan passanten hierover informatie wordt gegeven.

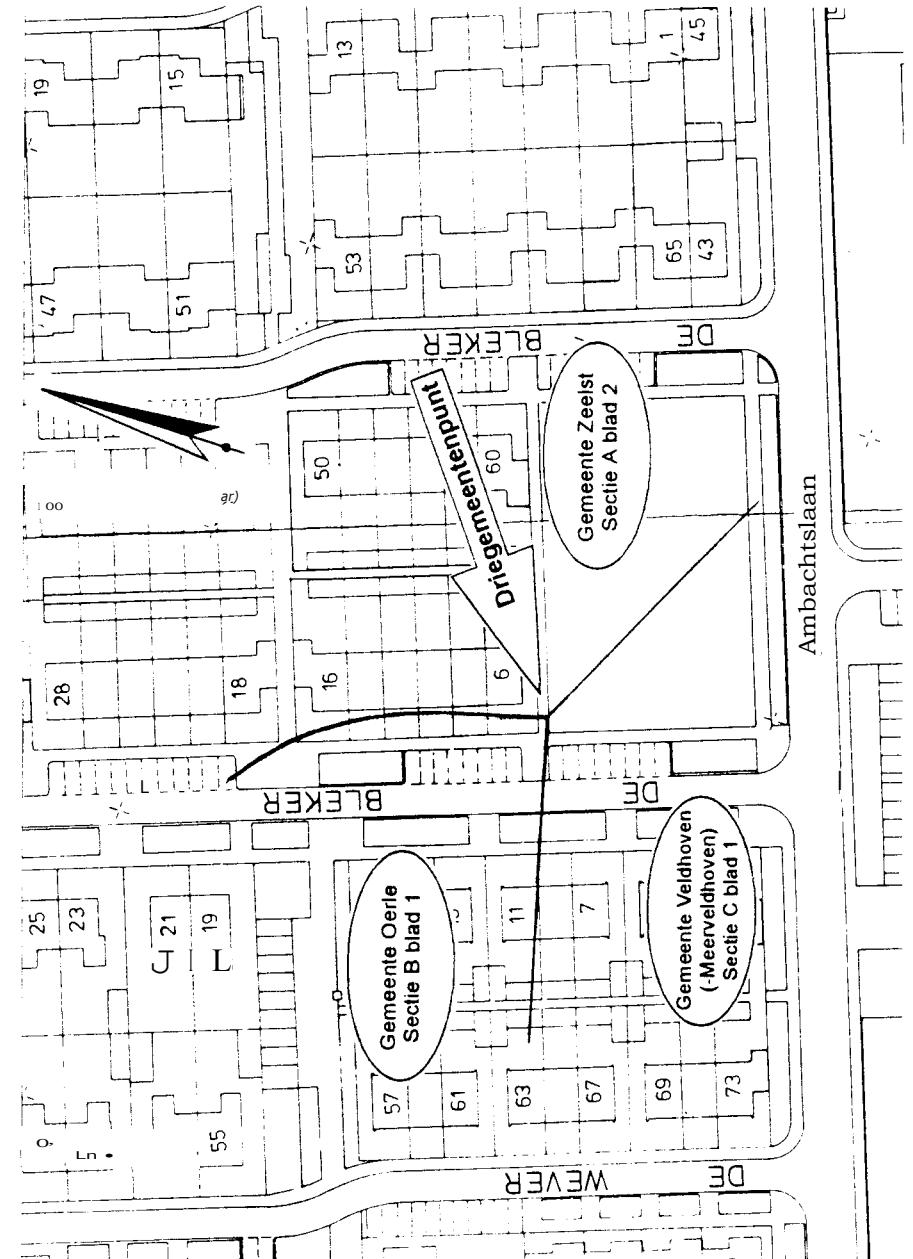
### NOTEN:

1) Archief van de Dienst voor het Kadaster en de Openbare Registers te Eindhoven: Proces Verbaal van Verdeling van het grondgebied van de gemeente Oerle, 1826; idem, Veldhoven en Meerveldhoven, 1826; idem, Zeelst, 1826.

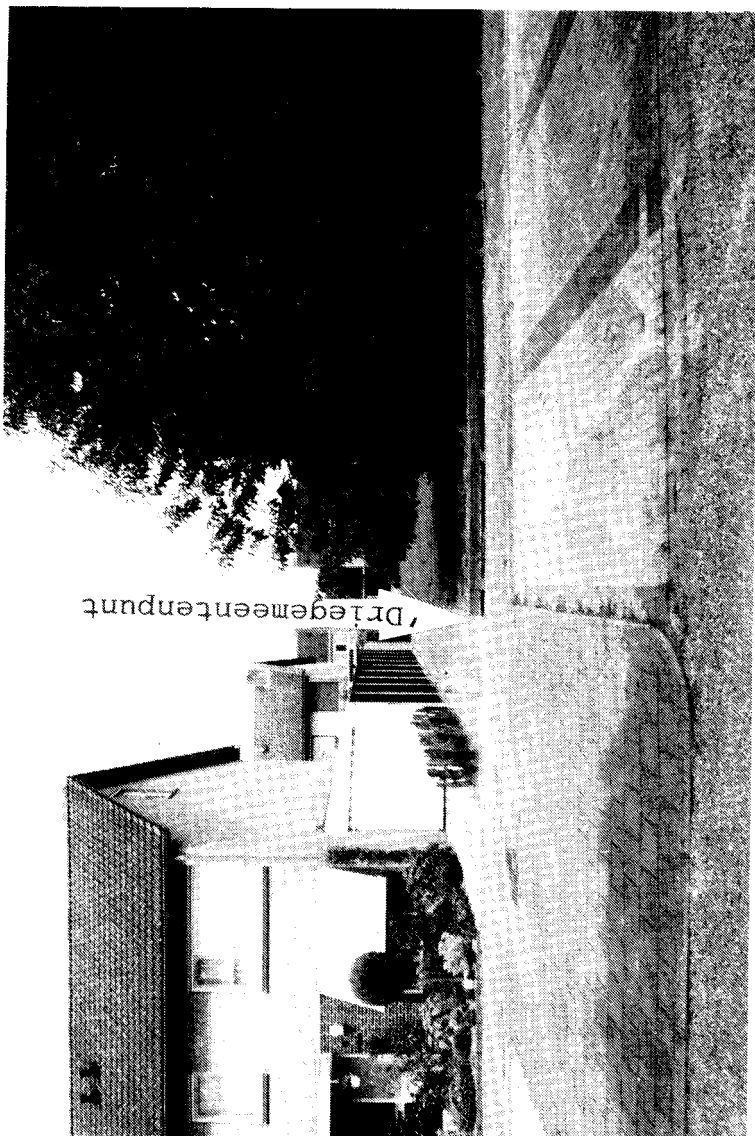
2) Archief gemeente Veldhoven: bestemmingsplan 't Look met toelichting, januari 1968.



Afbeelding 2.  
 Plattegrond van Veldhoven, uit 1921, met daarin de oude gemeentegrenzen.  
 De oppervlakte van het dorp Meerveldhoven, oorspronkelijk behorend onder de  
 gemeente Veldhoven-Meerveldhoven, is ook aangegeven.



Afbeelding 3.  
 Tegenwoordige bebouwing met daarin geprojecteerd het raakpunt van de voor-  
 malige gemeenten die nu samen Veldhoven uitmaken.



*Zo ziet de plaats waar het Driegemeentepunt ligt er nu uit.*

### III. KEMPISCHE CURIOSA 33

#### WAS DE OIRSCHOTSE KANUNNIK GEORGE TULLEMAN EEN (KLEIN)ZOON VAN ALVA?

door J. Lijten

Op het zomerkapittel d.d. 1604.05.14 kondigde de nieuwbenoemde kanunnik George Tulleman zijn resideren in Oirschot aan. Hij wordt daar bij zijn eerste vermelding in Oirschot al 'Tulleman' genoemd. Zijn officiële naam in Latijnse stukken 'Toledanus' zal dus voordat hij in Oirschot kanunnik werd, al zijn omgevormd tot Tulleman. Waar hij vandaan kwam, of waar hij geboren was, blijft vooralsnog onbekend. Er is geen enkele aanwijzing, dat hij in Toledo geboren zou zijn. Vermoedelijk is hij in de Nederlanden geboren en heeft de naam 'Toledanus' die hem officieel werd gegeven, in de loop van de tijd de metamorfose tot 'Tulleman' ondergaan, voordat hij in Oirschot kanunnik werd.

Hij was enkel clericus en had geen enkele wijding ontvangen. Volgens de bisschoppelijke visitatieverslagen gedroeg hij zich weinig clericaal: hij droeg bonte kleding en zelfs wapens. Hij werd herhaaldelijk bestraft vanwege vechtpartijen en overtreding van het celibaat. Toen de bisschop hem ten einde raad een strafstudie oplegde, vertrok hij in plaats daarvan naar Rome, waar hij bij de pauselijke curie een vermindering van straf wist te verkrijgen. Hij zal dus machtige relaties gehad hebben, hetgeen hij ook in Oirschot af en toe liet doorschemeren.

Een intrigerende vraag is, hoe hij aan de naam Toledanus kwam. Nu was het in die tijd gebruikelijk, dat ook natuurlijke kinderen hun naam aan hun vader ontleenden. Tevens is het bekend, dat meerdere machtige heren hun natuurlijke zonen in het Oirschotse kapittel onderbrachten.

De enige personen in de Nederlanden, die vanwege de naam Toledanus als vader van Tulleman in aanmerking komen, zijn Alva, volledig genaamd don Fernando Alvarez de Toledo, hertog van Alva, die van 1567 - 1573 landvoogd der Nederlanden was, en zijn zonen die onder hem als officieren gediend hebben.

Hoewel Alva in een draagstoel met zijn leger naar de Nederlanden reisde, hoeven we hem niet als mogelijke vader uit te sluiten. Het is bekend, dat hij naast twee wettige zonen ook een natuurlijke zoon als officier in zijn gevolg had.

Tulleman is bekend als vader van twee natuurlijke dochters, Catharina en Barbara, van wie Barbara gehuwd was met Jacob Jan Eyssen en in 1662 kinderen naliet, zodat er in onze contreien mogelijk nog afstammelingen van Alva rondlopen, niet wetend, aan wie zij hun heetbloedigheid te danken hebben

#### IV. MEDAILLE VAN ONZE LIEVE VROUW TER EIK VAN MEERVELDHOVEN

door Jacq. F.C.M. Bijnen

Al vele eeuwen komen in de maand mei van heinde en verre gelovigen naar Meerveldhoven voor de verering van Maria. Deze toeloop zorgt, maar zorgde vooral in de achter ons liggende tijd, niet alleen voor grote drukte in de kapel maar ook daarbuiten. Natuurlijk ontstond er een handel in allerlei zaken die de bedevaartganger zouden kunnen interesseren, bijvoorbeeld: devotionaliën, zoals Mariabeelden, vaantjes, prentjes, ansichtkaarten en medailles.

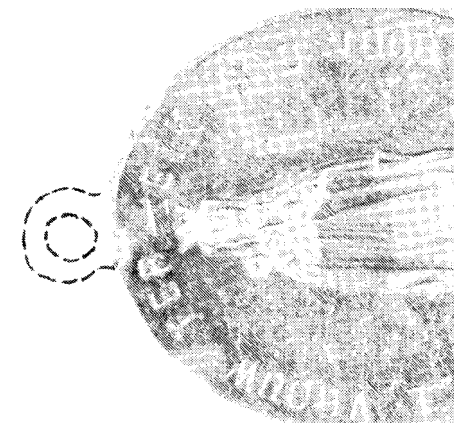
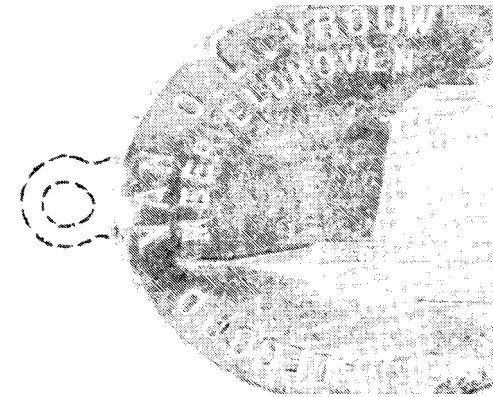
Nieuw in 1909 kwam in de verkoop een medaille van O.L. Vrouw ter Eik. Dit kleinnood was geslagen bij de firma Delauney et Partant et Samur (Frankrijk), naar een ontwerp van de Eindhovense edelsmid H. van Gardinge.\* In een officiële overeenkomst had men het recht om de medaille te slaan overgedragen op de pastoor van Meerveldhoven. Hierbij was de bepaling opgenomen, dast de matrijs eigendom zou blijven van de kerk, doch dat zij zou blijven berusten bij de firma Delaunay et Partant. De koper kreeg alleen het verkooprecht. Hij ontving hiervoor per verkochte medaille 3/4 cent.

De medailles zijn geslagen in twee uitvoeringen: messing en aluminium. Het messing exemplaar kostte indertijd 3 cent, de uitvoering in aluminium 6 cent per stuk. Uitgegeven medailles waren steeds gezegend en aangeraakt aan het miraculeus beeld van Maria.

De medaille heeft aan de voorzijde de afbeelding van het wonderbare Mariabeeldje met het opschrift 'O.L. VROUW TER EIK BID VOOR ONS'. De keerzijde toont de parochiekerk zoals deze was in de periode 1888-1911. Omschrift: 'GENADEOORD VAN O.L. VROUW MEERVELDHOVEN'. Zeer waarschijnlijk heeft de eerste productie, totaal 100 gros (!), in de behoefte voorzien want er zijn geen aanwijzingen van een vervolgbestelling.

\* Klapper op de Memorialen van de parochie H. Lambertus te Meerveldhoven, door A.M.J.G. van Run, Streekarchief Regio Eindhoven, rayondepot Oirschot.

Met dank aan de heer W. Bazelmans, koster van de Lambertuskerk te Meerveldhoven, die nog in het bezit was van een medaille en deze aan mij schonk.



*Afbeelding van de voor- en keerzijde van de medaille van O.L. Vrouw ter Eik van Meerveldhoven. Aluminium uitvoering. Het oogje is afgebroken. Werkelijke afmetingen: breed 17,8 mm, hoog 21,0 mm, dik 1,0 mm.  
(Foto's: Jacq. Bijnen, Veldhoven)*



V.  KORTE LEVENSBESCHRIJVING VAN  
HENDRIK HENDRIK TOIRKENS  
TE OIRSCHOT (ca. 1585-1660) EN ZIJN FAMILIE

door J. Toirkens

Hendrik Hendrik Toirkens

Hendrik Toirkens is vermoedelijk het oudste kind in het gezin van Hendrik Jan Toirkens en van Lijsken dochter Rutger Gevaert Willems van Ostade.

Hij is te Oirschot geboren en aldaar gedoopt. Uit een getuigenverklaring die in het jaar 1641 voor schepenen van Oirschot wordt opgemaakt, wordt hij vermeld als zijnde dan 56 jaar oud, hij is derhalve rond 1585 geboren.<sup>1)</sup>

Zijn andere broers en zusters waren :

1. Maaijke  
In augustus 1625 blijkt zij in Dendermonde te wonen, dan treedt in Oirschot Jan Michielsens voor haar op, die haar zaken afhandelt inzake de erfenis van haar vader.<sup>2)</sup>
2. Goossen  
Hij komt weinig of niet voor in de Oirschotse archiefstukken. Zijn ondertrouw vindt plaats te Oirschot op 11 mei 1636, het huwelijk op 20 mei d.a.v. Hij is dan ca. 30 jaar oud, zijn bruid is Oda Tilmans Wolfs (Claes), mogelijk afkomstig uit Hilvarenbeek of Moergestel.  
Bij de ondertrouw zijn de getuigen Petrus Verreijt en Henricus Toirkens, bij het huwelijk zijn dat Egidius Willems en Joannes Jorissen. Nadat hij zijn ouderlijke erfdeel in 1634 aan Henrick Henrick Toirkens heeft verkocht en na dit huwelijk in 1636 zien we hem nauwelijks in de archiefstukken van Oirschot meer terug.  
Hij machtigt op 3 april 1637 Aerd Slaets om geld in ontvangst te nemen vanwege de verkoop van een stuk land, daaruit meen ik te mogen afleiden dat hij dan definitief uit Oirschot is weggetrokken.<sup>3)</sup>
3. Joorden.  
Hij komt tot het jaar 1629 een enkele maal voor in de Oirschotse archieven, maar " verdwijnt " dan als het ware.  
Mogelijk is hij dezelfde als een te Duffel, vlakbij Antwerpen, wonende Joorden Toirkens, waarvan in het jaar 1634 aldaar een inventaris wordt opgemaakt. Diens weduwe is Catalijn Vermarijen en er is vermoedelijk een zoon Jan. Qua tijdsbestek zou deze Joorden Toirkens te Duffel zeker degene kunnen zijn die uit Oirschot afkomstig is. Nader onderzoek zal zulks eventueel nog aan het licht kunnen brengen.
4. Catelijn.  
In het jaar 1638 blijkt zij getrouwd te zijn met Andries Aerts van Hout en maakt dan haar testament op.<sup>4)</sup> Maar zij heeft bij Dirk N.N. (Dirk Willems van Beerse ?) eerder een tweetal natuurlijke kinderen verkregen, n.l. Hendriekske Dirks en Jan Dirks.

Van het gehele gezin Toirkens-van Ostade zijn dus alleen Henrick en zus Cathelijn in Oirschot achtergebleven.

Waar woonde Hendrik Hendrik Toirkens

In een Oirschotse schepenaakte van augustus 1657 wordt vermeld dat hij iets voor 1600 gedurende twee jaar bij Meester Dirk Toirkens heeft gewoond. Op dat moment was Henrick Henrick Toirkens ongeveer 13-15 jaar oud en het is waarschijnlijk dat Mr. Dirk Toirkens hen schoolonderricht heeft gegeven en gezorgd heeft dat hij een vak leerde.

Mr. Dirk Toirkens was een ver familielid van Henrick Henrick Toirkens en was rond 1598 voogd over Jan Henrik Toirkens, deze laatste zijnde de grootvader van Henrik Henrik Toirkens.

Het feit dat Meester Dirk Toirkens als notaris vaak openbare verkopen hield van partijen hout, zal zijn achter-achterneefje Henrik Henrik Toirkens als jongeling dikwijls genoeg van nabij hebben meegemaakt en deze ervaring kwam hem later goed van pas.

In de zelfde akte van 1657<sup>5)</sup> wordt ook vastgesteld dat Hendrik Hendrik Toirkens vanaf het jaar 1600 verder steeds onder Boterwijk heeft gewoond en in een ander gedeelte van dezelfde akte o.m. dat hij gedurende een reeks van jaren in een bepaald weiland onder Boterwijk snepen ging zoeken. Daar werd in die tijd redelijk veelvuldig op gejaagd, vaak met een roer (geweer).

Het genoemde gebied, ter plaatse Boterwijk genoemd, ligt aan de westkant van Oirschot, richting van de kapel van de H. Eik aldaar.

Zijn ooms en tantes van vaderszijde

Hendrick Hendrik Toirkens had nog de volgende ooms en tantes, globaal geboren rond 1550-1560 :

1. Peter Jan Toirkens  
Hij werd op ca. 50-jarige leeftijd in februari 1600 vermoord door Philips Jan Philips Stans en deze overleed op 5 februari.
2. Jenneke Jan Toirkens  
Zij huwde met Laureijs Henrick Goijaerts van den Heuvel en woonde haar levenlang, ook als weduwe nog, in Oirschot onder Boterwijk, vlakbij het huis van Hendrik Hendrik Toirkens.  
In dit huwelijk worden de kinderen Joorden, Peter, Hendriekske, Marieke en Maijke geboren.
3. Anna Jan Toirkens  
Zij was gehuwd met Johannes N.N.
4. Maria Jan Toirkens

Zijn ooms en tantes van moederskant (van Ostade)

Zijn moeder Lijske was een natuurlijke dochter van Ruiger Willem Gevaerts van Ostade, welke Rutger was gehuwd met Aleit Henrick Goijaerts van Oudenhoven. Waarschijnlijk is deze Elisabeth van Ostade door vader Rutger van Ostade verwekt bij Catalijn Dirck Aelbrechts.

Dat zou verklaren waarom Henrick Henrick Toirkens en Aert Aertsen Aelbrechts in het jaar 1626 beiden als erfgenamen van Dielken Dirk Aelbrechts worden aangemerkt.<sup>6)</sup>

Een andere (wettige) dochter van genoemde Rutger van Ostade was Cathalijn die gehuwd was met Jan Willem Snellaerts.

In Oirschot leefden overigens rond die tijd verschillende andere van Ostade-familieleden, maar er waren geen verdere directe ooms of tantes van moeders-kant.

### Zijn familieleden van zijn vrouwskant (van Bilsen)

In het gezin van Meester Willems van Bilsen en Henriekske Michiel Henriks van de Schoot waren er, naast dochter Aleit, nog de volgende kinderen :

1. Gerard van Bilsen  
Deze huwde met Truiken Corstiaans Cornelis Verrijt. Een van diens dochters vestigt zich in Antwerpen, een zoon van hen wordt poorter van den Bosch.
2. Jan van Bilsen  
Hij huwde met Metken Henrick Gijsbert Hoppenbrouwers.
3. Frans van Bilsen  
Hij met Jenneke Goort Sterckmans. Naast zijn twee dochters Henriekse en Maria kreeg hij nog een natuurlijke dochter Metjen<sup>7)</sup>.
4. Michiel van Bilsen  
Hij huwt Catarina Jans Ar ens Roelof Robben (Katalijn Jan Ariaens).

Zij zijn geboren in de periode tussen ca. 1575-1587, wanneer vader van Bilsen, die het beroep van basconter in de St. Peterskerk uitoefende, op 2 november 1587 te Oirschot aan de pestziekte overlijdt.

Voor dochter Aleid zal er financieel wel redelijk goed zijn gezorgd door haar voogden, in de jaren 1602-1605 wordt er een aantal keren een kapitaal door haar voogden uitgezet van f 50.-- tegen een rente van rond de 7 %, voornamelijk aan het corpus van Oirschot etc.<sup>8)</sup> Omgerekend in hedendaagse verhoudingen was dat een kapitaal van circa f 15.000.-- en dat op haar 17-20e levensjaar.

### Wanneer huwde hij

Dat is niet exact vast te stellen, maar in het jaar 1614,<sup>9)</sup> Hendrik is dan ca. 29 jaar oud, wordt hij aangemerkt als zijnde op dat ogenblik gehuwd met Aleid van der Bilsen, ook wel Eiken genoemd. Zij was zoals hierboven al aangegeven, een dochter van meester Willem Gerards van Bilsen, die in een enkele akte van het jaar 1580 ook wel Fabri wordt genoemd en van Henriekske Michiel Henricks van de Schoot.

Het lijkt aannemelijk dat Henrik Henrick Toirkens rond maart 1610 is gehuwd, er wordt dan een stuk grond aan hem overgedragen door zijn voogden, dat zou erop kunnen duiden dat, hij is dan 24 of mogelijk 25 jaar oud, zelfstandig eigendom kon verwerven.

Als hij dan nog niet gehuwd was, maar b.v. pas in 1614, dan lijkt overdracht van een stuk grond nog niet direct noodzakelijk te zijn geweest.

### Welke beroepen oefende hij uit

Dat is uit allerlei aktes zeer duidelijk, hij was meester-timmerman, maar zijn bijbaan als kerkmeester, heeft hem vaak direct en indirect allerlei andere betaalde werkzaamheden m.b.t. de kathedrale Sint Peterskerk, de O.L. Vrouwekerk en de

kapel van de H. Eik in Oirschot opgeleverd.

Die werkzaamheden hielden niet altijd verband met zijn eigen vak als timmerman. Dat kerkmeesterschap verwierf hij op 13 september 1628 als opvolger van Daniel Willem Smetsers die dan aan de pest was overleden.<sup>10)</sup> Mogelijk was dit een gecombineerde functie met die van rentmeester van het Beneficium van het Catharina-altaar in de St. Peterskerk, een enkele maal wordt in 1628 vermeld dat Henrick Toirkens ook rentmeester van dat Beneficium was.

Daarnaast was hij in de jaren 1634 en 1635 rentmeester van het Beneficium van het St. Barbara altaar in de kerk van Oirschot.<sup>11)</sup>

Gezien zijn redelijk veelvuldige reizen die hij maakte, achtte men hem blijkbaar wel bekwaam om allerlei zaken voor Oirschot te regelen, uit hoofde van zijn functie als kerkmeester :

- In december 1628 naar Den Bosch op bezoek bij de Baron van Grobbendonk, overnachting te Cromvoirt
- In 1629 een reis naar Den Bosch vanwege het aanwerven van timmerlieden aldaar voor de reparatie van St. Peterstoren te Oirschot.
- In april 1629 naar Steensel voor aankoop van 1 eikenboom
- In juli 1629 naar den Bosch om daar een altaar aan te kopen dat daar te koop was bij de Kruisbroeders.
- In 1629 naar Den Bosch om een grote partij wijn te kopen.
- In 1629 naar Den Bosch voor aankoop van 150 pond lood.
- In 1629 bezichtiging van de torens van Ravensteijn en Boxtel
- In 1630 reis naar Antwerpen om daar toortsen te kopen voor de St. Peterskerk
- In 1630 naar Den Bosch om misbrood aldaar te kopen
- In mei 1630 naar den Bosch
- In augustus 1630 naar Den Bosch voor aankoop misbrood
- In 1630 naar Eindhoven voor aankoop van H. Olie
- In december 1630 naar Boxtel bij de orgelmaker
- In september 1645 naar Gennep om daar een boom te kopen die moest dienen als as voor de grote klok in de St. Peterskerk.

Na 1630 schijnt de reislust dus wat af te nemen, althans op papier, maar mogelijk was hij dan niet langer kerkmeester, doch zorgde nog wel vaak voor het onderhoud van de kerk te Oirschot.

Soms lijkt het wel uit de kerkerekeningen of hij niets anders deed dan klokken verhangen en de klepels omwickelen.

Zijn verdiensten bedroegen zo tussen de 18 tot 20 stuivers per dag, tegen een huidige maatstaf omgerekend, zeg factor 250x, betekent dit een dagloon van zo'n f 225.-- tot f 250.--. Uitgaande van zeg 10 werkuren per dag, zou dit f 25.-- tot f 30.-- per uur hebben betekend.

Rond 1610-1615 en later, hij is dan gehuwd en 25-30 jaar oud, zal hij als timmerman wel verschillende opdrachten in Oirschot op particuliere basis hebben verricht. Zo is bekend dat hij in het jaar 1615 twee eikenbomen te Boterwijk heeft afgezaagd in opdracht van Herman Stokkelmans te Boterwijk en die in diens (nieuwe ?) huis verwerkte, welk huis in 1655 in bezit is van diens zoon Joorden Stockelmans.<sup>12)</sup>

Maar het zal duidelijk zijn dat de meeste kleinere opdrachten niet op papier wer-

den vastgelegd zodat er verder vrij weinig over zijn werkzaamheden uit de periode 1615-1630 bekend is.

Een enkele keer ging een behoorlijke opdracht ook wel aan zijn neus voorbij. Zo werd in het jaar 1643 het vervangen van de 8-kantige ombouw rond de grote lindeboom op de markt in Oirschot, toen Vrijthof genoemd, aan een concurrent gegund, Hendrik had geoffreerd om voor f 16.- het werk aan te nemen.<sup>13)</sup>

Als timmerman was hij vanzelf redelijk goed op de hoogte van kwaliteit en prijzen van het hout en was hij meerdere malen betrokken bij de openbare verkoop van kavels hout te Oirschot.

In het jaar 1649 wordt hij ingeschakeld bij een advies over de verbouwing van de trapopgang van het Oirschotse raadhuis.")

De akte handelt over het feit dat de pui, waarvan in de akte niet goed valt te achterhalen hoe de constructie daarvan was, erg is vervallen en het is dan zo dat de benedendeur van het raadhuis, waarachter de gevangeniskelder zit, via de straat nog bereikbaar is. Van deze benedenverdieping is er echter vandaaruit geen verdere toegang tot de verdieping daarboven en de tweede buitendeur voor de middelste verdieping, is op dat moment niet meer bereikbaar, niet met een trapje of kan hoe dan ook niet bereikt worden via beklimming. Deze bovendeur reikt 10 en een halve voet boven de begane grond, zijnde ca. 3.10 meter.

Naast Henrik Toirkens wordt ook het advies gevraagd van 2 meester metselaars, en het is aannemelijk dat kort daarop de herstelwerken zullen zijn begonnen, waarbij Henrik als timmerman waarschijnlijk wel de nodige houtwerkconstructies voor zijn rekening zal hebben genomen.

De kinderen in het gezin Toirkens-van Bilsen

De volgende kinderen werden geboren, rond 1612-1620 :

1. Elisabeth.  
Zij overleed op jonge leeftijd te Oirschot op 4 februari 1628.
2. Guillelma.  
Zij werd genoemd naar de vader van zijn vrouw, Meester Willems van Bilsen. De voornaam Willem of Willemke kwam tot dan toe nauwelijks of niet voor in deze Toirkens-familie-tak.  
Guillelma huwde later te Oirschot op 23 augustus 1636 met Gerard Jaspers van Eijnsbergen, ook Blankaerts genaamd.  
De huwelijksgetuigen daarbij waren Petrus Verreijt en Walterus van der Stucken. De ondertrouw was eerder op 3 augustus en daarbij waren Petrus Verreijt en Lambertus van Boxmeer de getuigen.  
Zij verkreeg 2 kinderen :
  - a. Dochter Elisabet, geboren te Oirschot en aldaar gedoopt op 12 september 1640. Doopgetuigen daarbij waren Henricus Matthijssen en Heijlwigis Janssen.
  - b. Zoon Gaspar, geboren te Oirschot en aldaar gedoopt op 15 september 1644. Doopgetuigen daar bij waren Petrus Egidius Poirters en Johanna Godefridus Sterckmans.  
Willemke Toirkens overlijdt in februari 1652, haar man bijna een jaar later.

3. Aleijdis  
Zij overleed te Oirschot op 3 maart 1651.
4. Dimphna  
Zij overleed te Oirschot op 21 augustus 1655.
5. Henrikske.  
Bij haar ondertrouw resp. huwelijk in Oirschot op 22 november 1633 resp. 22 december 1633, waren Cornelius Eekerschot en Henricus Adriaans (van der Rijt) resp. Joannes Lenards en Heribertus Henrix haar getuigen.  
Deze Jonker Evert Evert van Ammelroij was een der 4 kinderen van Jonker Evert van Ammelroij senior welke laatste in Oirschot woonde en van Maijke dochter van Natael Vos.  
Op 17 maart 1635 wordt te Oirschot een kind van het echtpaar van Ammelroij-Toirkens gedoopt, n.l. Evert van Ammelroij. Bij de doopplechtigheid in de St. Peterskerk waren de doopgetuigen Joannes Peeters en Petronella Theodorus van Ostaden.  
Henrikske Toirkens krijgt, nog gehuwd zijnde, een natuurlijk kind van Johannes Adriaan Leijten, dit kind een zoon Henrick, wordt te Oirschot gedoopt op 20 juni 1641. Moeder Henrikske is dan ca. 25-30 jaar jong.  
Bij de doop van zontje Henrick Toirkens (Leijten) zijn de doopgetuigen Gerardus Jansen en Joanna Laureijssen. Deze laatste zou wel eens Jenneke Toirkens kunnen zijn, een tante van haar, die gehuwd was met Laureijs Henrik Goorts van den Heuvel, deze zou dan wel een erg hoge leeftijd van ca. 85 jaar hebben gehad. Genoemde Henrick Leijten huwt later met Anneke dochter Vraeij's Peter Vraij'sen van den Heuvel. De vraag is of genoemde Henrica Toirkens niet nagenoeg in het kinderbed is overleden. Op 24 juni 1641 overlijdt te Oirschot een Henrica Toirkens, niet nader aangeduid, vier dagen na de geboorte van eerder genoemd onwettig kind. Henrica Henrica Toirkens is te Oirschot doopgetuige op 21 november 1635 bij de doop van Theodorus Peeters, zoon van Petrus Gijsbert Peters en Maria Theodoris, de andere doopgetuige is Everardus Eekerschot. Zij wordt daar als enige keer vermeld als Henrica Henrikus Toirkens.

Onduidelijk is waarom geen van de kinderen van Henrick Henrick Toirkens, althans niet in de doopboeken vastgelegd zijnde, in de St. Peterskerk te Oirschot werden gedoopt, maar dat "euvel" kwam vaker voor, diverse andere, met name bekende kinderen van andere Oirschotse gezinnen blijken ook niet altijd in de doopboeken te zijn vastgelegd.

Zijn bezittingen

Niet eenvoudig te traceren, maar de volgende zaken zijn hieromtrent wel te melden .

In het jaar 1616 verkrijgt hij samen met zijn zus Catharina middels de erfelijke verdeling van de ouderlijke goederen een hofstede en daarbijgelegen grond, gelegen te Boterwijk aan de Kruisstraat aldaar») Later verkoopt zus Catharina haar erfdeel daarvan aan Henrick Toirkens. Ook de erfdelen van de andere kinderen

worden door Hendrik gekocht zodat het ouderlijk erfgoed te Spoorndonk weer terug in een enkele hand is gekomen.

In het jaar 1641 verkoopt hij een huis met schop, hofstad, tuin en boomgaard aan Aert Gerits Verheijden.<sup>16)</sup> Dat betrof de goederen vanwege Henriekske van der Schoot die gehuwd was met Willem van Bilsen, derhalve de erfelijke goederen van zijn vrouws kant. Die goederen lagen onder Boterwijk, daarbij was ook een stuk land genoemd de Voortekker.

In datzelfde jaar wordt hij vernoemd als bezitter van een huis en hof en aangrenzend land, groot 4 lopenzaad (ca. 6000 m<sup>2</sup>) te Boterwijk, naast het erf van Henrick Jan Erffven, aan de ene kant en het ene eind, aan een kant grenzend aan het erf van Pauwels Joosten en het andere einde grenzend aan de gemeenschappelijke straat. Er is een boomgaard bij en het wordt dan geschat op een waarde van f 1000.-<sup>17)</sup>

Bij het afstand doen van het vruchtgebruik in 1651 gaat het om hetzelfde huis en aangelegen erven, te Boterwijk, thans gelegen naast het erf van Sr. Silvester Lintermans aan de ene kant en Pauwels Joosten aan de andere kant, aan het ene einde Hendrik Daniels de Hoppenbrouwer en aan het andere einde de gemeenschappelijke straat.

Verder betreft het in 1651 een koewei genoemd de Moesten, naast Jan Peters Verhoeven aan de ene kant en Daendel Peters van Mierde aan de andere kant, met het ene einde grenzend aan het erf van de Markies van Deinze en het erf van het Jan Daems gasthuis. Dit zijn dus duidelijk de ouderlijke goederen.

#### Het overlijden van zijn ouders

Zijn vader, Henrik Jan Toirkens is in het jaar 1603 nog in leven, mogelijk nog een aantal jaren daarna ook nog, maar op 1 maart 1610 is er sprake van de minderjarige kinderen van wijlen deze Hendrik Jan Toirkens.<sup>18)</sup>

Lijsken van Ostade is in ieder geval veel ouder geworden, zij wordt nog in een akte te Oirschot vernoemd in 1616. Zij had daarvoor haar huis vanaf 1613 verhuurd voor 4 jaar en woonde daar nog enige tijd in een kamertje. Bij de erfdeling in 1616 is er sprake van dat moeder Lijske nog een fruitboom van haar keuze mag gebruiken en men moet haar jaarlijks wat turf en dakstro leveren.

Volgens de zelfde erfdeling in 1616 hadden zijn ouders wel een testament opge maakt, welk testament overigens nog niet werd gevonden.

Het zou kunnen dat een van de beide ouders, waarschijnlijk vader Henrick Jan Toirkens, rond 1609-1610 een periode lang een medische behandeling heeft gehad van Sijlvester Lintermans, de geneesheer/chirurg van Oirschot, er wordt door Jan Erf Gevaerts en Henrick Henrick Toirkens in februari 1612 beloofd om een bedrag van f 26.15.- te zullen gaan betalen.

Maar het kan ook een medische behandeling zijn geweest voor een van de broers of zusjes van Henrick Henrick Toirkens.<sup>19)</sup>

#### Zijn overgang naar de gereformeerde religie

Voor een persoon die een reeks van jaren als kerkmeester of fabrieksmeester fungeerde in de Rooms Katholieke kerk en daarbij ook nog *enkele* jaren rendant was

van de beneficiaries van het St. Catharina en het St. Barbara altaar, moet het voor de Oirschotse bevolking wel een vreemde gewaarwording zijn geweest te vernemen dat hij rond 1652, qua tijdstip althans volgens een Oirschotse akte van mei 1652,<sup>20)</sup> tot de hervormde religie was overgegaan. Sinds 1648 was de Sint Peterskerk in handen van de protestanten en hij zal mogelijk vanwege de kostwinning naar het andere geloof zijn overgaan. In juni van dat jaar worden alle pauselijke ornamenten uit de St. Peterskerk te Oirschot weggehaald, Hendrik Hendrik Toirkens werd daar zelf ook voor ingeschakeld.<sup>21)</sup> Uiteraard kan hij ook om principiële redenen de katholieke religie vaarwel hebben gezegd, maar dan nog wel op 67-jarige leeftijd ?

#### Het overlijden van Aleit van Bilsen en Hendrik Toirkens

In het jaar 1647 blijkt uit een notariële akte opgemaakt in Oirschot dat Aleit van Bilsen dan nog in leven is.<sup>22)</sup> Ze is dus zeker minimaal 62 jaar oud geworden. Wanneer ze echter precies is overleden is onduidelijk. In het jaar 1657 wordt Henrick Henrick Toirkens vernoemd als weduwnaar van Aleit.<sup>23)</sup> Ook van Hendrik Toirkens is zijn overlijden niet gevonden, maar de datum kan wel ongeveer worden benaderd. Hij woonde waarschijnlijk vanaf 1651 niet meer onder Boterwijk, hij deed dan afstand van het vruchtgebruik van zijn goederen, maar woonde nadien in de hertgang van de Kerkhof. Dat zou ook verklaren waarom zijn dochter in 1655 wonend in deze hertgang van de Kerkhof overlijdt en hijzelf als getuige optrad bij een akte voor notaris Leermakers, die ook in de Kerkhof woonde, in het jaar 1656.<sup>24)</sup> Hij moet zeker de leeftijd van 75 jaar hebben bereikt, getuige het feit dat hij in het jaar 1660 nog in een notariële akte wordt genoemd,<sup>25)</sup> overigens wordt hij daarin op 73 jaar geschat.

#### NOTEN

N.b. Transscripties van de betreffende akten zijn opgenomen in de publikatie 'Het gezin van Hendrik Toirkens en Aleit van Bilsen te Oirschot (ca. 1585-1660)', door H.J.M. Toirkens, aug. 1995.

1. R.A. Oirschot, inv. 191 ,31-12-1641
2. R.A. Oirschot, inv. nr. 152, 01-03-1627, blz. 87
3. R.A. Oirschot, inv. nr. 162, 03-04-1637, blz. 156
4. R.A. Oirschot, inv. nr. 163, 23-10-1638, blz. 445 en 446
5. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5102, 31-08-1657
6. R.A. Oirschot, inv. nr. 151, 02-02-1626, blz. 254 en 255
7. R.A. Oirschot, inv. nr. 168, 03-03-1643, blz. 91 t/m 96
8. R.A. Oirschot, inv. nr. 145, 12-12-1602 blz. 47 en idem maart 1604, blz. 405 en 406
9. R.A. Oirschot, inv. nr. 148, 13-10-1614, blz. 227 t/m 229
10. R.A. Oirschot, inv. nr. 153, 13-09-1628
11. R.A. Oirschot, inv. nr. 187, 05-01-1635, blz. 5 en 5 verso
12. Not. Archief Oirschot , inv. nr. 5099, 08-06-1655
13. R.A. Oirschot, inv. nr. 195, 27-02-1643, blz. 1
14. Not. Archief Oirschot , inv. nr. 5096, 01-05-1649, folio 77 t/m 79

15. R.A. Oirschot, inv. nr. 148, 24-02-1616, blz. 208 t/m 211
16. R.A. Oirschot, inv. nr. 166, 28-03-1641, blz. 186 t/m 188
17. R.A. Oirschot, inv. nr. 191, 31-12-1641
18. R.A. Oirschot, inv. nr. 147, 01-03-1610
19. R.A. Oirschot, inv. nr. 147, 23-02-1612, blz. 32.
20. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5108, 02-05-1652, folio 27 en 27 verso
21. Kerkerekeningen St. Peterskerk, uitgaven 1648, 29-06-1648, folio 53 recto
22. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5094, sept. 1647, folio 128 t/m 130.
23. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5133, 15-11-1657
24. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5062, 20-10-1656, folio 57 en 58
25. Not. Archief Oirschot, inv. nr. 5103, 31-05-1660